

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO

VERSLO TEISĖS KATEDRA

NERINGA SARULYTĖ

Verslo teisės studijų programa

**REIKALAVIMO PERLEIDIMAS IR SUBROGACIJA: SAMPRATOS IR SANTYKIO
PROBLEMOS**

Magistro baigiamasis darbas

Mokslinis vadovas: Doc.dr. Egidijus Baranauskas

Vilnius, 2007

Turinys

1. Įvadas.....	3
2. Reikalavimo perleidimo ir subrogacijos samprata ir istorinio vystymosi ypatumai.....	7
Reikalavimo perleidimo, subrogacijos sąvoka.....	7
Reikalavimo perleidimo ir subrogacijos kilmė.....	11
Reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutai 1964 m. Civiliniame kodekse.....	16
Reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutai šiuolaikinių užsienio valstybių įstatymuose.....	20
3. Reikalavimo perleidimo instituto teisinis reglamentavimas.....	25
Reikalavimo perleidimo instituto samprata.....	25
Reikalavimo perleidimo sutartis.....	31
Pradinio ir naujojo kreditoriaus padėties teisinio reglamentavimo ypatumai.....	35
Skolininko padėties teisinio reglamentavimo ypatumai.....	37
4. Subrogacijos instituto teisinis reglamentavimas.....	40
Subrogacijos samprata.....	40
Subrogacijos pagrindai ir taikymo atvejai.....	45
Subrogacijos proceso dalyvių teisinės padėties ypatumai.....	49
5. Darbo rezultatai, išvados, pasiūlymai.....	52
6. Literatūros sąrašas.....	55
7. Santrauka anglų kalba (summary).....	60

Ivadas

Temos aktualumas. Darbo temos pasirinkimą lėmė tai, kad įsigaliojus naujam 2000 m. Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui (toliau – Civilinis kodeksas arba CK), buvo pakeistas ir papildytas vieno iš asmens pasikeitimo prievolėje būdų – reikalavimo perleidimo (cesijos) teisinis reglamentavimas, o subrogacijos institutas pradėtas traktuoti kaip asmens prievolėje pasikeitimo būdas ir šio būdo teisinis reglamentavimas įtvirtintas iš esmės naujai. 1964 m. LTSR Civiliniame kodekse reikalavimo perleidimo (cesijos) institutą tuomet galiojusios teisės normos reglamentavo nepakankamai išsamiai, o tuo tarpu subrogacijos sąvokos senasis CK apskritai nenumatė ir subrogacija nebuvo išskiriama kaip savarankiškas asmenų pasikeitimo prievolėje būdas, tačiau atskirų subrogacijos teisinius santykius reguliuojančių normų buvo galima surasti. Atsižvelgiant į tai, kad 2000 m. CK išsamiai ir detalai reglamentuojami tiek reikalavimo perleidimo (cesijos), tiek subrogacijos institutai, yra reikšminga išanalizuoti ir atskleisti šio naujo teisinio reglamentavimo ypatumus, minėtų institutų santykį, nustatyti juos siejančius bei skiriančius požymius.

Pasirinktoji tema yra aktuali ir praktiniu požiūriu. Pagal 2000 m. LR CK 1.97 str., civilinių teisių objektais yra laikomi ne tik daiktai, pinigai, vertybiniai popieriai, kiti materialūs objektai, vertybės, bet ir turtinės ir neturtinės teisės. Kreditoriaus reikalavimo teisė, kurios perleidimas yra siejamas su reikalavimo perleidimo (cesijos) institutu, savo prigimtimi yra turtinė teisė ir yra laikoma savarankišku civilinių teisių objektu. Reikalavimo teisė, būdama civilinių teisių santykių objektu, gali būti perleidžiama pagal sutartį, taip pat tiek atlygintinai, tiek neatlygintinai. Dėl šios priežasties vienu iš nagrinėjamos temos aktualumo aspektų tampa neatlygintinio reikalavimo teisės perleidimo atskyrimas nuo turtinės teisės dovanojimo, mainų sandorio bei santykis tarp atlygintinio reikalavimo teisės perleidimo bei turtinės teisės pardavimo sandorių.

Atlygintinis reikalavimo teisės perleidimas sparčiai vystantis ekonominiams santykiams, tampa vis populiareesnė verslo vykdymo priemonė. Atsiradus lėšų poreikiui naujiems verslo sumanymams įgyvendinti, vienas iš būdų gauti šių lėšų yra galimybė trečiajam asmeniui atlygintinai perleisti turimas reikalavimo teises, kurios dėl nustatyto vykdymo termino gali būti įgyvendintos tik po tam tikro laiko, ir tokiu būdu gauti reikiamų lėšų tolimesniam spartesniam verslo vystymui. Taigi, reikalavimo perleidimo (cesijos) institutas sukuria teisinės konstrukcijas, kurios tarnauja intensyviai verslo vystymui, skatina komercinę apyvartą, teikia papildomų priemonių asmenims, siekiantiems pelno. Dėl sparčios ekonominių santykių kaitos, reikalavimo perleidimo institutas šiandien tampa vis aktualesnis siekiant spartaus verslo vystymo, todėl tai yra vienas iš nagrinėjamos temos aktualumo aspektų.

Nagrinėjama darbo tema reikšminga praktiniu požiūriu aiškinant ieškinio senaties terminų skaičiavimo taisykles, numatytas CK 1.127 straipsnio 4 dalyje bei 1.128 straipsnyje. Atsižvelgiant į tai, kad CK subrogacijos instituto normos reglamentuotos kartu su regreso teisės instituto normomis, nagrinėjama darbo tema yra aktuali nustatant ieškinio senaties terminų skaičiavimo taisykles cesijos, subrogacijos bei regreso teisės atveju pagal CK 1.127 straipsnio 4 dalyje bei 1.128 straipsnyje įtvirtintas teisės normas.

Temos naujumas. Darbe reikalavimo perleidimo (cesijos) ir subrogacijos institutai yra vertinami pagal anksčiau suformuotas teorines ir praktines nuostatas, tačiau daugiausia dėmesio darbe skiriama reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutų sampratos, teisinių konstrukcijų ypatybių atskleidimui, santykio tarp reikalavimo perleidimo ir subrogacijos nustatymui ir įvardijamos su nagrinėjama darbo tema susijusios teorinės bei praktinės problemos. Dėl šios priežasties pasirinkta darbo tema šiuo atžvilgiu yra nauja.

Temos problematika:

Pirma problema: Kreditorinio reikalavimo teisės perleidimo (cesijos) atskyrimas nuo subrogacijos.

Sprendžiant šią problemą, svarbu nustatyti kriterijus, kurie padėtų nustatyti, koks santykis sieja reikalavimo perleidimą ir subrogaciją. Šios problemos sprendimui remsimės naujojo CK teisės normų analize, aktualia teismų praktika bei užsienio mokslinė literatūra.

Antra problema: Santykio tarp sąvokų „regreso teisė“, „reikalavimo perleidimas trečiajam asmeniui regreso tvarka (subrogacija)“ nustatymas.

Regreso teisės ir subrogacijos institutus reglamentuojančių normų galime rasti CK VII skyriuje, taip pat nemažai jų yra ir CK specialiojoje dalyje. CK VII skyriaus pavadinimo formuluotė suponuoja šių sąvokų glaudų ryšį, netgi jų tapatumą. Taigi, svarbu nustatyti, koks santykis sieja minėtas sąvokas. Šios problemos sprendimui pasitelkiamos teismų praktikos nuostatos, užsienio mokslinė literatūra.

Tyrimo objektas yra reikalavimo perleidimas (cesija) ir subrogacija kaip teisinės konstrukcijos, jų sampratos ir tarpusavio santykio nustatymo ir teisinio vertinimo problemos.

Tyrimo dalykas – reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutų teisinio reglamentavimo ypatumai, įtvirtinti Lietuvos bei užsienio šalių civiliniuose įstatymuose, išryškėjantys aiškinant šiuos teisės aktus, taikant juos praktikoje, taip pat lietuvių ir užsienio mokslinės literatūros nuostatos.

Darbo tikslai - atskleisti reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutų sampratą, jų santykį, suformuluoti šių institutų tarpusavio santykio keliamas problemas teoriniu ir praktiniu aspektu bei pateikti galimus šių problemų sprendimo būdus bei kryptis.

Darbo uždaviniai. Siekiant anksčiau minėto darbo tikslo, keliami tokie šio darbo uždaviniai:

1. Ištirti reikalavimo perleidimo institutą kaip vieną iš asmens pasikeitimo prievolėje būdų bei suformuluoti reikalavimo perleidimo sampratą, išanalizavus esminius šio instituto realizavimui keliamus teorinius ir praktinius reikalavimus.
2. Ištirti subrogacijos institutą kaip vieną iš asmens pasikeitimo prievolėje būdų bei suformuluoti subrogacijos sampratą, esminius šio instituto požymius bei nustatyti šio instituto taikymo ribas.
3. Remiantis atliktais reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutų tyrimais, palyginti šių institutų esminius bruožus, išskirti teisinio reglamentavimo ypatybes bei nustatyti šių institutų tarpusavio santykį.
4. Pateikti praktinių pasiūlymų siekiant išspręsti reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutų sampratos ir santykio problemas.

Tyrimo hipotezė: Reikalavimo perleidimas ir subrogacija yra skirtingos savo prigimtimi teisinės konstrukcijos bei du savarankiški asmenų pasikeitimo prievolėje būdai.

Tyrimo šaltiniai yra Lietuvos ir užsienio šalių civiliniai įstatymai, kiti Lietuvos Respublikos įstatymai, aktualūs nagrinėjant darbo temą, Lietuvos teismų praktika, lietuvių ir užsienio autorių mokslinė literatūra, Lietuvos ir užsienio šalių periodiniai leidiniai. Pažymėtina, kad pats asmenų pasikeitimo prievolėje institutas praktiniu ir teoriniu aspektu buvo nagrinėtas Lietuvos bei užsienio (ypač rusų autorių), tačiau jį nagrinėję autoriai analizavo atskirus asmenų pasikeitimo prievolėje būdus, pateikdami kiekvieno būdo esminius požymius, nagrinėdami galiojančių teisės aktų normas, tačiau būtent reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutų santykis išsamiai nagrinėtas nebuvo. Lietuvių mokslinėje literatūroje taip pat nedaug dėmesio skiriama subrogacijos institutui, mažai nagrinėtos teorinės ir praktinės problemos, susijusios su subrogacijos samprata bei šio instituto taikymu, jo santykiu su reikalavimo perleidimo ir regreso teisės institutais.

Tyrimo metodai - darbe naudoti šie teoriniai bei empiriniai tyrimo metodai:

Teoriniai tyrimo metodai:

Lyginamasis istorinis metodas naudojamas analizuojant Romėnų teisės, 1964 m. LR CK, 2000 m. LR CK teisės normas ir atskleidžiant skirtingų laikotarpių teisinio reglamentavimo ypatybes.

Sisteminės analizės metodas tyrime naudojamas, siekiant nustatyti įvairių teisės aktų bei skirtingų teisės normų tarpusavio santykį (pavyzdžiui, LR CK VII skyriaus normų ir CK 6.1015 str. santykį) ir taikymo galimybes.

Apibendrinimo metodas bus pasitelkiamas apibendrinant naudotą literatūrą, darant tam tikras išvadas.

Lyginimo metodas naudojamas siekiant nustatyti lyginamų institutų panašumus bei skirtumus.

Empiriniai tyrimo metodai:

Dokumentų analizės metodas taikomas, analizuojant nacionalinius bei užsienio teisės aktus, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, susijusią su reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutų normų praktiniu taikymu.

2. Reikalavimo perleidimo ir subrogacijos sąvoka ir istorinė raida

Reikalavimo perleidimo ir subrogacijos sąvoka

Siekdami atskleisti reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutų sampratą, pirmiausia nustatysime šių institutų vietą prievolių teisėje.

Civilinės teisės teorija prievolę (*obligatio*) apibrėžia kaip teisinį santykį, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad jis įvykdytų savo pareigą. Šiuolaikinėje civilinėje teisėje prievolė nėra laikoma statiška ir nekintančia teisine konstrukcija. Tai reiškia, kad iš prievolės kylančias teises ir pareigas galima perleisti tretiesiems asmenims ir tai nedaro įtakos pačios prievolės egzistavimui, tai yra jos nesugriauja. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.112 straipsnio 1 dalis nustato, jog civilinių teisių objektais yra ir prievolinės teisės. Taigi, iš prievolės kylanti kreditoriaus reikalavimo teisė yra laikoma savarankišku civilinių teisinių santykių objektu ir gali būti perleista kitam asmeniui bendraisiais pagrindais (CK 1.112 straipsnio 2 dalis).

Perleidžiant reikalavimo teisę, jai pereinant trečiajam asmeniui įstatymo pagrindu arba perkeltant skolą, įvyksta prievolės dalyvių pasikeitimas. Asmenų pasikeitimas prievolėje teisės moksle yra apibūdinamas kaip naujo asmens įstojimas vietoje buvusio kreditoriaus arba skolininko.¹ 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas² išskiria tris asmenų pasikeitimo prievolėje būdus: 1) Reikalavimo perleidimą (cesiją) (lot. *cessio*); 2) Skolos perkėlimą (lot. *cessio debitis*); 3) Reikalavimo perėjimą trečiajam asmeniui regresu tvarka (subrogaciją). Atsižvelgiant į pasirinktą darbo temą, šiame darbe yra nagrinėjami du asmenų pasikeitimo prievolėje būdai – reikalavimo perleidimas ir subrogacija.

Reikalavimo teisės perleidimas dar vadinamas *cesija* (lot. *cessio* – perleidimas, perdavimas). Reikalavimo perleidimo (cesijos) sąvoka apibrėžiama kaip pradinio kreditoriaus (cedento) reikalavimo teisės perleidimas sutarties pagrindu kitam asmeniui (cesionarijui), kuris tampa naujuoju kreditoriumi.³ Kreditorius, užleidžiantis vietą, savo teises perleidžiantis kitam asmeniui yra vadinamas cedentu (lot. *cedens*).⁴ Tuo tarpu asmuo, tapęs kreditoriumi pagal cesijos sutartį, yra cesionarijus (pranc. *cessionare*).⁵ Reikalavimo perleidimo (cesijos) instituto esmę sudaro

¹ Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, P. 77.

² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

³ Баскакова М. А. Толковый юридический словарь: право и бизнес (русско-английский англо-русский) - Издание восьмое – Москва: Финансы и статистика, 2000, С. 512.

⁴ Tarptautinių žodžių žodynas. - 3-asis patais.leid. – Vilnius: Alma Littera, 2004, P. 124.

⁵ Ten pat, P. 121.

tai, kad vieno kreditoriaus (cedento) reikalavimo teisė skolininkui dėl prievolės įvykdymo sutarties pagrindu yra perleidžiama kitam kreditoriui (cesionarijui), kuris įgyja senojo kreditoriaus teises ir užima jo vietą prievolėje. Taigi, reikalavimo perleidimas (cesija) gali būti traktuojamas kaip susitarimas tarp senojo ir naujojo kreditoriaus dėl skolos perleidimo. Skola šiuo atveju reiškia tai, kad reikalavimo teisės perleidimo momentu skolininkas nėra įvykdęs prievolės kreditoriui ir todėl kreditorius turi galiojančią reikalavimo teisę skolininko atžvilgiu, kurią, sudarydamas cesijos sutartį, perleidžia naujam kreditoriui. Naujasis kreditorius, sudarydamas cesijos sutartį, siekia įgyti reikalavimo teisę iš pradinio kreditoriaus ir tai yra laikoma pagrindiniu cesijos sutarties tikslu. Reikalavimo perleidimo reglamentavimui naujajame CK yra skirti 6 knygos VI skyriaus 6.101 – 6.110 straipsniai.

Tuo tarpu subrogacija (lot. *subrogare* – pakeisti papildyti) tarptautinių žodžių žodyne yra apibrėžiama kaip trečiojo asmens arba organizacijos, įvykdžiusios prievolę už debitorių (skolininką) arba kokią kitą asmenį, reikalavimas, kad jis grąžintų tai, kas už jį sumokėta.⁶ Teisinėje literatūroje yra pateikiamas ir itin abstraktus subrogacijos apibrėžimas, kuriame subrogacija apibūdinama kaip vieno asmens pakeitimas kitu, pastarajam perimant buvusio kreditoriaus teises ir reikalavimus.⁷ Autorės nuomone, tokio pobūdžio apibrėžimas yra pernelyg abstraktus, neatskleidžiantis subrogacijos esmės ir nepagrįstai ją sutapatinantis su reikalavimo perleidimu (cesija).

Tiksliausiai subrogacijos sąvoka bei šio instituto esmė atskleidžiama draudimo teisinių santykių kontekste. Čia subrogacija yra apibūdinama kaip reikalavimo teisės perėjimas draudikui, išmokėjusiam draudimo išmoką, reikalauti kompensacijos iš trečiojo asmens, atsakingo už žalą, sukeltą draudėjui.⁸ Subrogacijos instituto veikimą draudimo teisiniuose santykiuose gerai iliustruoja toks pavyzdys: asmuo (draudėjas) patenka į eismo įvykį, kurio metu dėl trečiojo asmens kaltės apgadinama draudėjui priklausanti transporto priemonė. Draudėjas šioje situacijoje gali reikalauti žalos atlyginimo iš trečiojo asmens tiesiogiai arba, pasinaudojęs draudimine apsauga, reikalauti, kad žalą jam atlygintų draudikas ir išmokėtų atitinkamo dydžio draudimo išmoką. Draudėjui pasinaudojus pastarąja teise ir draudikui išmokėjus draudimo išmoką, draudikas įstatymo pagrindu perima draudėjo reikalavimo teisę į žalos atlyginimą ir įgyja teisę reikalauti žalos atlyginimo iš skolininko, dėl kurio kaltės įvyko draudiminis įvykis. Toks įstatymo pagrindu įvykstantis kreditorių pasikeitimas egzistuojančioje prievolėje ir yra vadinamas subrogacija.

Kalbant apie subrogacijos instituto teisinio reglamentavimo ypatumus, būtina pažymėti, jog naujojo CK 6.1015 straipsnis specialiai reglamentuoja subrogacijos instituto taikymą draudimo teisinių santykių atveju. Tokio reglamentavimo ypatumus sąlygoja aplinkybė, jog būtent draudimo

⁶ Tarptautinių žodžių žodynas. - 3-asis patais.leid. – Vilnius: Alma Littera, 2004, P. 633.

⁷ Klein G. Dictionary of banking. – Pitman publishing, 1994, Pg. 249.

⁸ <http://glossary.bank24.ru/glossary/page.1/char:/D1/word.4993/>; prisijungimo laikas 2007-10-01.

srityje subrogacija taikoma dažniausiai ir šioje srityje geriausiai atsiskleidžia subrogacijos esmė. Taip pat vertėtų pažymėti, jog naujojo CK 6.101 straipsnio 4 dalies 4 punkte, kuris iš esmės yra skirtas reikalavimo perleidimo (cesijos) institutui reglamentuoti taip pat yra įtvirtintas reikalavimo teisės perėjimo įstatymo pagrindu atvejis, kai draudimo įmonei regresu tvarka pereina kreditoriaus teisės, susijusios su skolininku, atsakingu už draudiminį įvykį. Natūraliai kyla klausimas, koks yra šių normų tarpusavio santykis? Atsakymą į šį klausimą pateikė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) vienoje iš sprendimų bylų. LAT konstatavo, jog „CK 6.101 straipsnio 4 dalies ir CK 6.1015 straipsnio normos nėra konkuruojančios, nes CK 6.1015 straipsnio pavadinimas yra „Draudėjo teisių į žalos atlyginimą perėjimas draudikui (subrogacija)“, o šio straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, nustatančių draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius. Tai visiškai atitinka CK 6.101 straipsnio 4 dalies nuostatą dėl to, kad reikalavimo teisė pereina kitam asmeniui įstatymų pagrindu [...]. Subrogacija, numatyta CK 6.1015 straipsnyje, ir yra CK 6.101 straipsnio 4 dalyje numatyta įstatyminė cesija, t. y. CK 6.1015 straipsnis yra vienintelis, kai įstatymo tai laikoma įstatymine cesija draudimo teisiniuose santykiuose. Subrogacijos sampratą, taip pat ir CK 6.1015 straipsnį reikia aiškinti ir taikyti atsižvelgiant į subrogacijos tikslus. Subrogacijos tikslas yra įtvirtinti įstatymo nustatytos bendrosios taisyklės išimtį, kad prievolės įvykdymas lemia jos pasibaigimą. Išimtys nustatomos tam, kad kreditorius išlaikytų visas buvusio kreditoriaus teises, nes, įvykdžius prievolę, pagal bendrąją taisyklę ji pasibaigtų, todėl kreditorius prarastų senosios prievolės privalumus. Įstatymiškai numatant subrogacijos atvejus jau pati jos formuluotė nukreipia į kreditorių pasikeitimo būdą egzistuojančioje prievolėje, nes CK 6.1015 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, nustatančių draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius. Be to, vienas iš subrogacijos tikslų yra išvengti nepagrįsto praturtėjimo. Dėl to CK 6.1015 straipsnis turėtų būti aiškinamas ir taikomas laikantis ir šio principo.“⁹ Toks Lietuvos Aukščiausiojo teismo suformuluotas subrogacijos instituto aiškinimas leidžia daryti išvadą, jog subrogacija, taip pat kaip reikalavimo perleidimas (cesija) ir skolos perkėlimas, laikytinas vienu iš asmenų pasikeitimo prievolėje būdų, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi pozicijos, jog subrogacija yra reikalavimo perleidimo (cesijos) rūšis, kuriai būdinga tai, kad kreditoriaus reikalavimo teisė pereina trečiajam asmeniui pereina įstatymo pagrindu, siekiant atkurti trečiojo asmens, materialinius interesus, kurie buvo pažeisti dėl prievolės įvykdymo už skolininką. Detalizuodami subrogacijos esmę ir šio instituto teisinę konstrukciją, vėl galime remtis draudimo teisinių santykių kontekstu – įvykus draudiminiam įvykiui dėl trečiojo asmens kaltės ir draudėjui dėl to patyrus nuostolių, draudikas, remdamasis draudimo sutarties

⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis c.b. AB „Lietuvos draudimas“ vs. UAB „ERGO Lietuva“ , UAB „Ritranspeda“ , Nr. 3K-3-503/2005, kat. 37; 38; 73.2.6.1

nuostatomis, išmoka draudėjui draudimo išmoką ir šioje vietoje būtų galima teigti, jog draudėjo (kreditoriaus) reikalavimo teisė buvo įgyvendinta ir tai pagal prievolių teisės principus lemtų prievolės pasibaigimą (CK 6.123 straipsnio 1 dalis), tačiau, kadangi prievolė buvo įvykdyta ne už žalą atsakingo asmens (skolininko), o draudiko (trečiojo asmens), tai šiuo atveju prievolės įvykdymas nelemia jos pasibaigimo, o draudikui (trečiajam asmeniui), remiantis CK nuostatomis, reglamentuojančiomis subrogacijos institutą, pereina draudėjo (buvusiojo kreditoriaus) teisės reikalauti iš už žalą atsakingo asmens (skolininko) to, ką draudikas (trečiasis asmuo) sumokėjo draudėjui (buvusiam kreditoriui). Šioje vietoje derėtų sutikti su rusų mokslininko M. I. Vitrianskij nuomone, jog „subrogacijos esmė yra tiesiog garantuoti asmens, atlikusio mokėjimą, interesų apsaugą“.¹⁰ Įstatymo pagrindu įvykstantis reikalavimo perėjimas taip pat užtikrina, kad buvęs kreditorius (draudėjas) nepagrįstai nepraturtėtų (CK 6.242 straipsnis), turėdamas galimybę gauti tiek draudimo išmoką iš draudiko, tiek reikalauti žalos atlyginimo iš už žalos atsiradimą atsakingo asmens. Gavęs draudimo išmoką, draudėjas nebetenka teisės reikalauti žalos atlyginimo iš už žalą atsakingo asmens, ši teisė įstatymo pagrindu pereina draudikui, o draudėjui tokiu būdu yra užkertamas kelias nepagrįstai praturtėti ir gauti dvigubą žalos atlyginimą.

Subrogacijos instituto taikymo sfera jokiu būdu neapsiriboja tik draudimo teisiniais santykiais. Šį teiginį patvirtina ir naujojo CK 6.112 straipsnio formuluotė, kuri įvardija konkrečius atvejus, kuomet reikalavimo teisė trečiajam asmeniui įvykdžius prievolę už skolininką, šiam asmeniui pereina įstatymo pagrindu.

Naujojo CK VII skyriaus 6.111 – 6.114 straipsnių normos reglamentuoja reikalavimo perėjimo trečiajam asmeniui regresio tvarka (subrogacijos) teisinius santykius. Nagrinėdami šiame CK skyriuje įtvirtintas teisės normas, galime daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas tiek regresio teisę, tiek subrogaciją traktuoja vienodai ir esminio skirtumo tarp jų nedaro. Šią išvadą patvirtina ir CK komentare išdėstyta jo autorių pozicija. CK komentare teigiama, jog regresio teisė – tai asmens teisė reikalauti iš skolininko to, ką jis už skolininką sumokėjo šio kreditoriui.¹¹ Tuo tarpu subrogacijos terminas dažniausiai vartojamas, kai regresio teisė pereina skolininkui, įvykdžiusiam prievolę kreditoriui už kitą asmenį.¹² Taigi, akivaizdu, kad tiek naujajame CK, tiek jo pagrindu išleistame CK komentare, sąvokos „regreso teisė“ bei „subrogacija“ laikomos tapačiomis.

Teismų praktikoje šios dvi sąvokos yra pagrįstai atskiriamos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi pozicijos, jog subrogacijos negalima sutapatinti su regresu, numatytu draudimo teisiniuose santykiuose (CK 6.114 straipsnio 1 dalies 5 punktas; Draudimo įstatymo 96 straipsnio 1 dalis; Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo

¹⁰ Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. Москва: Статут, 1997. С.476.

¹¹ Lietuvos respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P.153

¹² Ten pat.

22 straipsnis), nes šiuo atveju kalbama apie galimą draudiko regresą draudėjo atžvilgiu.¹³ Kitoje byloje, kurioje buvo nagrinėjami subrogacijos ir regreso teisės santykio klausimai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl regreso ir subrogacijos santykio, išsakė analogišką poziciją: „subrogacijos negalima sutapatinti su regresu, įtvirtintu CK 6.114 straipsnyje, arba draudiko teisėmis reikalauti susigrąžinti išmokas iš žalą padariusių asmenų, kurios yra įtvirtintos specialiuose įstatymuose (Draudimo įstatymo 96 straipsnio 1 dalyje; Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 22 straipsnyje). Nurodytų teisės aktų nuostatos nelaikytinos subrogacija CK 6.1015 straipsnio prasme.” Toks Lietuvos Aukščiausiojo teismo sąvokų „regresas” ir „subrogacija” santykio interpretavimas leidžia daryti išvadą, jog tai yra skirtingos sąvokos, nors įstatymų leidėjas, apibūdindamas subrogaciją kaip reikalavimo perėjimą trečiajam asmeniui regreso tvarka, subrogaciją ir regresą laiko tapačiomis sąvokomis. Tokia įstatymų leidėjo pozicija, priskirianti subrogaciją prie regresinių reikalavimų, prieštarauja subrogacijos, kaip asmenų pasikeitimo prievolėje būdo teisinei prigimčiai dėl to, kad regreso teisės atveju nevyksta asmenų pasikeitimas prievolėje.

Reikalavimo perleidimo ir subrogacijos kilmė

Reikalavimo perleidimo (cesijos) bei subrogacijos instituto, kaip ir daugelio šiuolaikinės civilinės teisės institutų bei sąvokų šaknys glūdi Senovės Romos teisėje. Dėl šios priežasties verta apžvelgti šių institutų teisinio reglamentavimo romėnų teisėje ypatybes.

Romėnų teisininkai prievolę laikė išskirtinai asmeniniu teisiniu kreditoriaus ir skolininko santykiu ir visi iš prievolės kylantys teisiniai padariniai lietė tik ją nustatant dalyvavusius asmenis. Tai reiškia, kad prievolės, kylančios iš šalių sudaryto sandorio, turėjo būti vykdomos konkrečiam kreditoriui, o jas įvykdyti turėdavo tik konkretus skolininkas, todėl sandoris buvo laikomas tam tikra teisine kreditoriaus ir skolininko sąjunga. Dėl šios priežasties buvo sunku įsivaizduoti galimybę, kad trečiasis asmuo, nesantis tarp kreditoriaus ir skolininko egzistuojančios prievolės šalimi, taip pat galėtų įstoti į prievolę kaip jos šalis, ar perimti visas arba dalį kreditoriaus turimų reikalavimo teisių skolininkui. Vienos iš šalių pasitraukimas iš prievolės (pavyzdžiui, mirties atveju) automatiškai reiškė ir pačios prievolės pasibaigimą. Taigi, senoji *ius civile* pripažino tik asmeninį kreditoriaus ir skolininko santykį prievolėje ir iš esmės nepripažino iš prievolės kylančios reikalavimo teisės perleidimo trečiajam asmeniui. Vėliau ši romėnų teisės nuostata dėl spartaus prekinės gamybos vystimosi palaipsniui keitėsi.

¹³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis c.b. AB „Lietuvos draudimas“ vs. UAB „ERGO Lietuva“, UAB „Ritranspeda“, Nr. 3K-3-503/2005, kat. 37; 38; 73.2.6.1

Dėl romėnų teisėje vyravusio asmeninio prievolės pobūdžio ilgą laiką buvo leidžiamas tik ribotas prievolės dalyvių pasikeitimas, kuris paprastai įvykdavo paveldėjimo atveju. Dvylikos lentelių įstatymai numatė galimybę padalyti reikalavimą keliems įpėdiniams pagal jų paveldimos dalies dydį ir tai lėmė romėnų teisėje egzistuojanti nuostata, kad „įpėdinis yra lyg ir palikėjo asmenybės tęsėjas“.¹⁴ Justiniano Digestuose buvo numatyta galimybė paveldėtojiui perduoti paveldėto turto masę kartu su į šią masę įeinančiomis reikalavimo teisėmis. Taigi, paveldėjimo teisiniai santykiai buvo ta sritis, kurioje pirmiausiai leistas ribotas asmenų pasikeitimas prievolėje.

Vyraujant natūriniam ūkiui, senosios romėnų teisės nuostata, kuri neleido pakeisti prievolės šalių, nekėlė jokių problemų. Ilgainiui natūrinį ūkį pakeitus prekybinei gamybai, kartu iškilo poreikis daryti prievolės lankstesnes, numatant galimybę perleisti iš prievolės kylančias teises tretiesiems asmenims. Šiam tikslui pasiekti buvo sukurta novacija (*novatio*). Novacijos esmę sudarė pradinės prievolės, kurios kreditorius yra vienas, pasibaigimas ir vietoje jos sukūrimas naujos prievolės, kurios šalis jau yra kitas kreditorius. Kitaip tariant, novacijos atveju senasis skolininkas ir naujasis kreditorius, turėdami senojo kreditoriaus sutikimą, sudarydavo sutartį, analogišką pradinei sutarčiai, kuri buvo sudaryta tarp senojo kreditoriaus ir skolininko. Taigi, novacijos tikslas buvo pirmesnės prievolės pakeitimas nauja prievole. Novacija, kaip būdas pakeisti kreditorių prievolėje, turėjo savų trūkumų. Pirmiausia, novacijai nutraukus senąją prievolę, baigdavosi ir prievolės turėtos garantijos (įkeitimo, reikalavimo pirmumo teisė), o tai naujam kreditoriui nebuvo naudinga, nes perimdamas reikalavimo teisę skolininkui, jis norėdavo gauti ir prievolės įvykdymą užtikrinančias priemones. Dar vienas esminis novacijos trūkumas buvo tai, kad sudarant naują sutartį, reikėjo ne tik senojo ir naujojo kreditorių sutikimo, bet ir skolininko pritarimo ir net jo asmenišką dalyvavimą atliekant novaciją.¹⁵ Skolininkas turėjo teisę pareikšti prieštaravimus ir nesutikti būti susietas prievolės su naujuoju kreditoriumi ir galėjo savo prievolę vykdyti senajam kreditoriui, o visa tai darė neigiamą įtaką civilinės apyvartos plėtojimui. Taigi, novacija dėl aptartų trūkumų nebuvo pakankamai pažangus būdas perleisti reikalavimą ir užtikrinti sklandų prekinės gamybos procesą.

Vėliau romėnų teisėje numatyta galimybė perleisti reikalavimo teisę taikant procesinio atstovavimo institutą, kurio pagrindą sudarė pavedimo sutartis (*mandatum agendi*), sudaryta tarp kreditoriaus, norinčio perleisti reikalavimo teisę (cedento) ir asmens, kuriam reikalavimo teisė buvo perduodama (cesionarijus). Cesionarijus buvo vadinamas *procurator in rem suam* – įgaliotuoju savo naudai.¹⁶ Jis veikė kaip procesinis cedento atstovas teisme ir turėjo teisę visa tai, ką išieškodavo iš skolininko įtraukti į savo turtą niekam neatsiskaitydamas, tačiau pavedimo sutartį cedentas turėjo teisę vienašališkai nutraukti, o cedento mirties atveju *mandatum agendi* apskritai nutrūkdavo. Skolininkui įvykužius prievolę tiesiogiai cedentui, prievolė pasibaigdavo ir cesionarijus

¹⁴ Vėlyvis S., Nekrošius I., Nekrošius V. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 225.

¹⁵ Vėlyvis S., Nekrošius I., Nekrošius V. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 226.

¹⁶ Ten pat, P. 226.

netekdavo jam suteiktų teisių. Taigi, kol cesionarijus neįgyvendindavo jam perduoto reikalavimo, jo padėtis buvo netvirta ir egzistavo galimybė bet kada prarasti cedento perleistą teisę. Dėl šios priežasties vėliau cesionarijui suteikta savarankiško, analogiško kaip cedento ieškinio teisė (*actio atilis suo nomine*) į ieškinį įtraukiant sąlygą, kad cesionarijus yra cedento įpėdinis. Jam pareiškus reikalavimą skolininkui, skolininkas turėjo vykdyti prievolę naujam kreditoriui, o senasis kreditorius (cedentas) negalėdavo atšaukti reikalavimo perleidimo, reikšti reikalavimą skolininkui, todėl tokiu būdu prievolėje įvykdavo visišką kreditorių pasikeitimą.¹⁷ Taigi, nors teoriškai senoji romėnų teisė dėl vyravusio asmeninio prievolės pobūdžio niekuomet nepripažino iš prievolės išplaukiančių teisių perleidimo, tačiau vėlesniais romėnų teisės gyvavimo laikais nors ir ribotai, tačiau buvo pripažįstamas reikalavimo teisių perleidimas.

Romėnų teisėje taip pat buvo įtvirtintas principas „*Nemo plus iuris ad alium transffere potest quam ipse haberet*“ (Ulpianas) (niekas negali perleisti kitam daugiau teisių, negu pats jų turi). Ši romėnų teisėje vyravęs principas yra išlikęs iki šių laikų ir jo modifikuotos apraiškos yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, patvirtinto Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu,¹⁸ 6 knygos VI skyriaus 6.101 straipsnio 2 dalyje, kurioje numatyta, kad reikalavimo įgijėjui pereina ir prievolės įvykdymui užtikrinti nustatytos teisės bei kitos papildomos teisės. Minėto romėnų teisėje gyvavusio principo šiandieninė išraiška taip pat yra įtvirtinta Civilinio kodekso 6.107 straipsnio 1 dalyje, kuri nustato skolininko teisę reikšti naujojo kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, kuriuos turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui tuo metu, kai gavo pranešimą apie reikalavimo perleidimą. Vadinasi, naujojo kreditoriaus (cesionarijaus) įgytos reikalavimo teisės savo apimtimi ir vykdymo sąlygomis turi būti analogiškos senojo kreditoriaus (cedento) turėtoms ir perleistoms teisėms ar jų daliai. Digestai taip pat numatė cedento atsakomybę už tai, kad prievolė tikrai egzistuoja ir yra teisine prasme pagrįsta, tačiau cedentas neatsako už tai, kad reikalavimo teisės atžvilgiu negalimas išieškojimas ir pačios teisės įgyvendinimas, tuo atveju, kuomet reikalavimo teisė perleidžiama cesionarijui neatlygintinai.¹⁹

Romėnų teisėje vėlesniu laikotarpiu ribotai pripažįstant iš prievolės kylančių teisių perleidimą, cedentui ir cesionarijui buvo suteikta tik teisminė jų interesų apsauga. Egzistavo tam tikros teisės, kurios apskritai negalėjo būti perleidžiamos – pirmiausia tos, kurios yra susijusios su kreditoriaus asmeniu (pavyzdžiui, teisė į alimentus, teisė į žalos atlyginimą). Taip pat negalima nepaminti romėnų imperatoriaus Anastazijaus 506 metais išleisto radikalaus pobūdžio įsakymo *lex Anastasiana*. Šiuo įsakymu buvo nustatytas reikalavimas, jog cesionarijus, nusipirkęs reikalavimo

¹⁷ Почуйкин В.В. Уступка права требования: основные проблемы применения в современном гражданском праве России. Москва: Статут, 2005. С. 30.

¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁹ Vėlyvis S., Nekrošius I., Nekrošius V. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 227.

teisę iš cedento, neturi teisės iš skolininko išieškoti didesnės sumos nei ta, kurią cesionarius sumokėjo cedentui už reikalavimo teisės perleidimą. Jei buvo perleidžiamas reikalavimas, kurio mokėjimo terminas nėra suėjęs, cesionarius natūraliai siūlydavo jį nupirkti už mažesnę kainą nei būsimoji reikalavimo suma ir tas kainų skirtumas būdavo pagrįstas tuo, kad egzistavo cesionariaus rizika dėl reikalavimo teisės realaus įgyvendinimo. *Lex Anastasiana*, uždraudęs cesionarijui išieškoti iš skolininko daugiau nei sumokėta suma cedentui už reikalavimo teisės perleidimą, neatsižvelgė į cesionariaus patiriamą riziką dėl išieškojimo galimybių ir dėl šios priežasties reikalavimo teisės perleidimą darė nepatrauklų ir smarkiai jį apribojo. Šio įsakymo tikslas buvo kovoti su tuo metu ypač suklestėjusiu reikalavimo teisių supirkinėjimu, kuris buvo tapęs savotišku verslu, ir, be jokios abejonės, žymiai apribojo civilinę apyvartą. Vėliau, siekiant išsaugoti reikalavimo teisių apyvartą, šiame griežtame įsakyme numatytos išimtys.²⁰

Pereinant prie subrogacijos instituto raidos analizės, būtina pažymėti, jog šio instituto reglamentavimo užuomazgos taip pat siekia Senovės Romos laikus. Tuo metu romėnų teisėje egzistavęs subrogacijos institutas buvo aiškinamas taip: „Jei Klaudija sumokėjo skolą už Cezarį Brutui, tai Klaudija pereina į Bruto vietą ir įgyja galimybę išieškoti sumokėtą sumą iš Cezario“.²¹ Apskritai subrogacijos instituto formavimąsi įtakojo restitucija ir dėl to subrogacijos tikslas buvo įvardijamas kaip restitucijos trišaliuose teisiniuose santykiuose įvykdymas, kad viena šių santykių šalis negalėtų nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita. Taigi, subrogacijos instituto prigimtis yra glaudžiai susijusi su restitucija, tačiau tai nebuvo vienintelis egzistavęs požiūris į subrogacijos instituto kilmę.

Romėnų teisėje taip pat egzistavo ir kitas požiūris į subrogacijos institutą. Šio požiūrio šalininkai subrogacijos prigimtį siejo su reikalavimo perleidimo institutu (cesija). Tai reiškia, kad kai kurie romėnų teisininkai subrogaciją laikė specifine reikalavimo perleidimo (cesijos) rūšimi ir jai apibūdinti buvo naudojami terminai „*cessio actorium*“, „*cessio nominum: subrogation*“,

Subrogacijos institutą išvystė bei jo esmę atskleidė Anglijos, Junginių Amerikos Valstijų, Prancūzijos bei kitų šalių teisė. Anglija bei Junginės Amerikos Valstijos yra priskiriamos bendrosios teisės sistemos šalims ir šiose šalyje ypač didelė reikšmė yra teikiama teismo precedentams, kurių pagrindu formuojama visa teisminė praktika bei kuriamos teisės normos. Kalbant apie subrogacijos instituto vystimąsi Anglijos precedentinėje teisėje, būtina pažymėti, jog pagrindiniai subrogacijos instituto bruožai bei taikymo principai taip pat susiformavo būtent teisminių precedentų draudimo srityje pagrindu (pavyzdžiui, „Randall vs. Cochran“, „Mason vs. Stainbury“, „Castellan vs. Preston“ ir kiti). Anglijos teisėje tuo metu jau buvo žinoma nepagrįsto

²⁰ Покровский И.А. История Римского Права. Издание 3-е, исправленное и дополненное // <http://www.allpravo.ru/library/doc2527p/instrum3503/item3624.html>; prisijungimo laikas 2007-10-09

²¹ O'Brien John J. The origins of subrogation/O'Brien & Hennesy education series topic // <http://www.subrogation.net/edu/edu1.doc>; prisijungimo laikas 2007-10-09.

praturėjimo koncepcija, kuri subrogaciją laikė priemone, kuri draudėjui neleistų nepagrįstai praturėti gaunant draudimo išmoką iš draudiko ir tuo pat metu reikalaujant žalos atlyginimo iš atsakingo už žalos atsiradimą asmens. Draudikas, išmokėjęs draudimo išmoką, subrogacijos instituto pagrindu perimdavo reikalavimo teisę iš draudėjo reikalauti žalos atlyginimo iš už žalą atsakingo asmens. Tokiu būdu buvo užkertamas kelias draudėjui, gavusiam draudimo išmoką, papildomai reikalauti žalos atlyginimo iš už žalą atsakingo asmens, taigi, draudėjas netekdavo galimybės nepagrįstai praturėti.

Anglijos teisinėje sistemoje subrogacijos institutas vystėsi dviem pagrindinėmis kryptimis. Pirmiausia, subrogacija vystėsi kaip dalis Anglijos teisėje susiformavusios teisingumo (angl. *equity*) doktrinos, kurios pagrindą sudarė sąžiningumo ir teisingumo principai. Teisingumo (*equity*) doktrinos atžvilgiu, situacija, kuomet draudėjas gautų draudimo išmoką iš draudiko bei tuo pačiu metu galėtų reikalauti nuostolių atlyginimo iš už žalą atsakingo asmens, prieštaravo teisingumo principui. Antroji subrogacijos vystimosi kryptis buvo susijusi su bendrąja Anglijos teise. Teismuose nagrinėjant bylas, susijusias su draudimo teisiniais santykiais, pastebėta, jog kiekvienoje sutartyje yra numatytos sąlygos, kurios suteikė teisę draudikui pereiti į draudėjo vietą ir įgyvendinti draudėjui priklausančias teises, susijusias su trečiuoju asmeniu, dėl kurio kaltės įvyko draudiminis įvykis, taip pat ir tada, kai trečiasis asmuo neturėjo jokių ryšių su draudimo sutarties šalimis.

Tuo tarpu Jungtinių Amerikos Valstijų teisinė sistemoje subrogacijos sąvoka atsirado XIX amžiuje ir iš esmės ji buvo perimta iš Anglijos kaip anglosaksų sistemos dalis. Kolonijinės imperijos gyvavimo laikais Jungtinių Amerikos Valstijų teismai pripažino subrogacijos sąvoką. „Subrogacija – tai draudėjo pakeitimas draudiku draudėjo santykyje su trečiuoju asmeniu. Subrogacijos sąvoka vartojama kiekvienu atveju, kai prievolė yra įvykdoma vieno asmens, nors pirmiausia ją įvykdyti turėjo kitas asmuo“.²²

Apibendrinant būtų galima pasakyti, jog subrogacijos instituto ištakos sieja Senovės Romos laikus, tačiau šį institutą išplėtojo ir esminius jo principus atskleidė Anglijos bei Jungtinių Amerikos Valstijų draudimo teisė. Galima būtų išskirti keletą subrogacijos institutui būdingų savybių, kurios susiformavo Anglijos bei Jungtinių Amerikos Valstijų teisėje:

- „Tik išmokėjęs draudimo išmoką (atlyginęs žalą), draudikui pereina draudėjo reikalavimo teisės.
- Draudikas perima ir įgyvendina tik tokias draudėjo teises, kurias draudėjas asmeniškai turėjo į už žalą atsakingą asmenį.

²² O' Brien John J. The origins of subrogation/O'Brien & Hennesy education series topic// <http://www.subrogation.net/edu/edu1.doc>; prisijungimo laikas 2007-10-13

- Draudėjas negali pažeisti draudiko teisių, kurios atsiranda subrogacijos pagrindu. Tokiu būdu, draudėjas negali atsisakyti ar kaip kitaip apriboti reikalavimo teisių į už žalą atsakingą asmenį.
- Draudikas negali gauti pelno subrogacijos pagrindu. Tai reiškia, kad draudikui perėjusi reikalavimo teisė turi būti tokios pat apimties kaip ir draudėjui išmokėtos draudimo išmokos suma.²³

Apibendrinami tai, kas išdėstyta, matome, jog tiek reikalavimo perleidimo (cesijos), tiek subrogacijos institutų užuomazgos siekia romėnų teisės laikus. Romėnų teisėje buvo suformuotos reikalavimo perleidimo bei subrogacijos sampratos bei pagrindiniai taikymo principai, kurie vėliau plėtoti bendrosios teisės sistemos šalyse ir iki pat šių dienų egzistuoja daugelio Europos šalių civiliniuose įstatymuose.

Reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutai 1964 m. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse

Siekdami palyginti šiuo metu galiojantį reikalavimo perleidimo (cesijos) bei subrogacijos institutų teisinį reglamentavimą su buvusiu prieš tai, galiojant senajam 1964 metų Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui, detaliau apžvelgsime 1964 metų CK normas, susijusias su minėtais institutais.

Kalbant apie reikalavimo perleidimo (cesijos) instituto teisinį reglamentavimą 1964 metų CK, būtina pažymėti, kad reikalavimo perleidimui reglamentuoti buvo skirti 238-241 straipsniai bei 243 straipsnis, susijęs su reikalavimo perleidimo forma. Tuo metu egzistavęs teisinis reglamentavimas buvo neišsamus ir taikant šio instituto normas teismų praktikoje iškildavo nemažai problemų, nes įstatymas tiesiogiai nenumatė kai kurių reikalavimo teisės perleidimo aspektų (pavyzdžiui, teisės perleisti esamo reikalavimo dalį arba būsimą reikalavimą). Toks reglamentavimas sunkino cesijos normų taikymą praktikoje ir iš dalies neigiamai veikė pačią civilinę apyvartą.

Reikalavimo perleidimo sąvoka numatyta senojo CK 238 straipsnio 1 dalyje, kuri suteikia kreditoriui teisę perleisti reikalavimą kitam asmeniui, jei tai neprieštarauja įstatymui ar sutarčiai arba jeigu reikalavimas nėra susijęs su kreditoriaus asmenybe.²⁴ Senajame CK pateikta reikalavimo perleidimo sąvoka yra tapati naujo CK 6.101 straipsnio 1 dalyje nustatytai reikalavimo perleidimo

²³ General principles of insurance law // Materials University of the Witwatersrand. School of economic and business sciences (Buse 221). Insurance and risk management IIA Course notes.

²⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas ir įsigaliojęs nuo 1965 m. sausio 1 d.// Valstybės žinios. 1964. Nr.19- 138.

sąvokai, tik naujajame CK papildomai įtvirtintas reikalavimas, jog reikalavimo perleidimas negali pažeisti skolininko teisių ar labai suvaržyti jo prievolės. Tokio reikalavimo įtvirtinimas, autorės nuomone, vertintinas teigiamai, nes atsižvelgiant į tai, kad reikalavimo perleidimas pagal bendrą taisyklę yra vykdomas be skolininko sutikimo, tokiu būdu skolininkui suteikiama papildoma jo interesų apsauga perleidžiant reikalavimą, nes naujasis kreditorius (cesionarijus), kuriam perleidžiama reikalavimo teisė negali įgyti daugiau teisių, nei jų turėjo pradinis kreditorius (cedentas), taip pat negali būti keičiamos prievolės įvykdymo sąlygos ir panašiai.

Kalbant apie reikalavimo teisės perleidimo apribojimus, būtina pažymėti, jog šioje srityje senasis CK numatė trumpesnę sąrašą apribojimų, kuomet reikalavimo teisė negali būti perleidžiama pagal cesijos sutartį. Tai buvo senojo CK 238 straipsnyje numatytas draudimas perleisti reikalavimą, susijusį su kreditoriaus asmenybe, o to paties straipsnio 2 dalyje šis draudimas yra detalizuojamas – tai yra neleidžiama perleisti reikalavimo atlyginti turtinę žalą, kilusią dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo. Tuo tarpu naujasis CK atvejų, kuomet reikalavimo teisė pagal cesijos sutartį negali būti perleidžiama, be jau minėto pagrindo, sąrašą papildo dar dviem pagrindais, kurie numatyti CK 6. 102 straipsnio 1 bei 2 dalyse. Tai draudimas perleisti reikalavimą, kurio atžvilgiu negalimas išieškojimas ir draudimas perleisti reikalavimą teisėjui, prokurorui ar advokatui, kurie dėl šio reikalavimo iškeltaje byloje atlieka savo tarnybines pareigas. Nors naujasis CK numato ribotą skaičių pagrindų, kuomet reikalavimo teisė negali būti perleidžiama, tačiau manytina, jog šis sąrašas neturėtų būti laikomas baigtiniu, nes specialūs įstatymai arba sutarties esmė gali nustatyti ir papildomus atvejus, kuomet reikalavimo teisė negali būti perleidžiama.

Taip pat pagal senąjį CK, perleidžiant reikalavimo teisę, skolininko sutikimas nėra būtina cesijos sutarties sąlyga, tačiau apie reikalavimo perleidimą turi būti pranešta skolininkui.²⁵ Analogiška sąlyga yra įtvirtinta ir CK 6.101 straipsnio 1 dalyje, tačiau naujojo CK 6.101 straipsnio 5 dalis taip pat numato reikšmingą išimtį, kuri nebuvo įtvirtinta senajame CK – tai draudimas perleisti reikalavimą be skolininko sutikimo, jei kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės. Ši sąlyga gali būti numatyta tiek pačioje sutartyje, bet ir aiški bei numanoma iš sutarties sudarymo aplinkybių, atsižvelgiant į šalis siejančius santykius (CK 6.196 straipsnis).

Senajame CK taip pat nebuvo reglamentuota reikalavimo teisę užtikrinančių, papildomų teisių (pavyzdžiui, įkeitimo, hipotekos) padėtis perleidžiant pagrindinį reikalavimą. Šis teisinio reglamentavimo trūkumas buvo sprendžiamas teismų praktikos pagalba, sistemiškai aiškinant tuo metu galiojusias teisės normas. Prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonės savo prigimtimi yra subsidiarios prievolės, susijusios su pagrindine prievole, kurios įvykdymą užtikrina, todėl iš esmės šios prievolės turi sekti paskui pagrindinę prievolę ir jei ji perleidžiama cesijos sutartimi, užtikrinančios prievolės taip pat turi būti perleidžiamos kartu su pagrindine prievole. Naujasis CK

²⁵ LTSR Civilinio Kodekso komentaras/ ats. red. Žeruolis J., Čaplinskis M. Vilnius: Mintis, 1976. P.161

panaikino šį teisinio reglamentavimo trūkumą ir 6.101 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta taisyklė, jog kartu su reikalavimo teise reikalavimo įgijėjui pereina ir prievolės įvykdymui užtikrinti nustatytos teisės bei kitos papildomos teisės.

Taip pat senajame CK nebuvo numatytos teisės normos, leidžiančios perleisti dalį reikalavimo. Dėl tokio tuo metu galiojusio teisinio reglamentavimo ypatybių, ne visais atvejais dalies reikalavimo perleidimas nebuvo pripažįstamas visišku asmenų pasikeitimu prievolėje. Naujajame CK 6.101 straipsnio 1 dalis numato teisę perleisti visą reikalavimą arba jo dalį. Tokia įstatymų leidėjo pozicija yra pagrįsta, nes jei yra perleidžiamas piniginis reikalavimas (kas cesijos sutartimi dažnai ir yra daroma) arba rūšiniais požymiais apibrėžti daiktai, tuomet perleistoje dalyje senasis kreditorius (cedentas) netenka reikalavimo teisės dalies ją perleisdamas naujam kreditoriui (cesionariui), o likusioje dalyje jo reikalavimo teisė skolininkui išlieka. Toks teisinis reglamentavimas nepažeidžia skolininko teisių, nes bendra skolininko prievolės apimtis nesikeičia.

Naujojo CK taip pat numato galimybę perleisti būsimą reikalavimo teisę (CK 6.101 straipsnio 3 dalis), nors bendroji taisyklė yra ta, kad perleidžiamas galiojantis reikalavimas. Būsimasis reikalavimas teisinėje literatūroje yra apibūdinamas kaip reikalavimas, kurio įvykdymo terminas nėra suėjęs arba reikalavimo teisė, kurios atsiradimas siejamas su ateitimi, taigi, šiuo atveju reikalavimo perleidimo sutartis bus sąlyginė (CK 6.30 – 6.32 straipsniai). Be to, pagal 6.105 straipsnio 1 dalį yra numatyta pradinio kreditoriaus atsakomybė naujam kreditoriui už perduoto reikalavimo negaliojimą. Taigi, tuo atveju, jei bus perleistas neaiškaus pobūdžio reikalavimas, o reikalavimo perleidimo sutartis pripažinta negaliojančia, visa atsakomybė dėl tokio reikalavimo perleidimo teks pradiniam kreditoriui pagal CK 6.105 straipsnio 1 dalį. Pažymėtina, kad tokios reikalavimo teisės perleidimo galimybių pagal senąjį CK nebuvo numatyta ir tai praktikoje kėlė nemažai problemų bei iš esmės ribojė civilinę apyvartą.

Dar vienas esminis skirtumas, kuriuo pasižymi anksčiau galiojęs ir dabartinis reikalavimo perleidimo instituto teisinis reglamentavimas yra tas, jog naujajame CK 6.101 straipsnio 4 dalyje yra išskirti reikalavimo teisės perėjimo pagal įstatymą atvejai. Kreditoriaus teisių perėjimui pagal įstatymą yra skirti CK 6.101 straipsnio 4 dalies 1 bei 2 punktai, o 3 bei 4 punktai yra priskirtini subrogacijos instituto taikymo atvejams. Toks naujajame CK įtvirtintas teisinis reglamentavimas kelia tam tikrų problemų, nes susieja cesiją ir subrogaciją, nors tai yra savarankiški asmenų pasikeitimo prievolėje būdai.

Apžvelgiant subrogacijos instituto reglamentavimą senajame CK, būtina pirmiausia pažymėti, jog senajame CK apskritai nebuvo vartojama „subrogacijos“ sąvoka. Šis institutas pagal anksčiau galiojusias teisės normas, nebuvo priskiriamas prie būdų, kuriais prievolėje gali pasikeisti asmenys. Naujajame CK situacija yra iš esmės pasikeitusi, nes yra ne tik įvedama „subrogacijos“ sąvoka, bet šiam institutui reglamentuoti yra skiriamas CK VII skyrius. Minėto skyriaus

pavadinimas „*reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regresu tvarka (subrogacija)*“ bei šio skyriaus normų, susijusių tiek su subrogacija, tiek su regresu, analizė leidžia daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas sutapatina subrogacijos ir regresu sąvokas, nors tai yra skirtingos sąvokos, kurių taikymo atvejai, teisinė prigimtis, tikslai bei pagrindiniai bruožai teisinėje literatūroje yra pagrįstai atskiriami.

Senajame CK regresu sąvoka yra vartojama tik keliuose straipsniuose. Pačią regresinę prievolę tarybinės civilinės teisės vadovėlis apibrėžia kaip „prievolę, pagal kurią kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko sumokėti tam tikrą pinigų sumą (arba duoti kitokias turtines vertybes), kurią jis sumokėjo vietoj skolininko trečiajam asmeniui“.²⁶ Regreso teisės pagal senąjį CK buvo taikoma laidavimo atveju (216 straipsnis), kai laiduotojas, įvykdęs už skolininką prievolę, įgydavo atgręžtinio reikalavimo teisę į skolininką sumokėtos už jį sumos ribose. Senojo CK 189 straipsnyje numatyta skolininko, įvykdžiusio solidarinę prievolę kreditoriui už kitus skolininkus, teisė atgręžtine tvarka reikalauti iš visų kitų bendraskolių lygiomis dalimis to, ką jis įvykdė, atmetus dalį, tenkančią jam pačiam, jei ko kita nenustato sutartis arba įstatymas. Tai vienas iš regresu teisės taikymo atvejų, kuomet prievolę už skolininką įvykdęs asmuo įgyja atgręžtinio reikalavimo (regreso) teisę į skolininką. Kitą regresu teisės atvejį numatė senojo CK 495 bei 502 straipsnis ir šis regresu teisės taikymo atvejis buvo susijęs su žalos, padarytos kito asmens, atlyginimu už šį asmenį bei tokios žalos atlyginimo pagrindu atsiradusi asmens, atlyginusio žalą, teisė taikyti atgręžtinio reikalavimo (regreso) teisę į žalą sukėlusį asmenį. Taigi, galima daryti išvadą, jog senasis CK regresu teisei suteikė dvi skirtingas prasmes bei taikymo atvejus.

Apibendrinant, galima būtų pažymėti, jog senajame CK galiojęs reikalavimo perleidimo (cesijos) teisinis reglamentavimas buvo pakankamai siauras ir tai kėlė nemažai problemų ne tik taikant galiojusias teisės normas teismų praktikoje, bet ir apsunkino reikalavimo teisių perleidimo galimybes praktikoje. Nemažai šių teisinio reglamentavimo trūkumų buvo ištaisyta priėmus naująjį CK. Taip pat būtina pažymėti, kad senajame CK nebuvo vartojama subrogacijos sąvoka. Ji pradėta vartoti tik įsigaliojus naujam CK bei šio instituto normos reglamentuotos 6 knygos VII skyriuje.

²⁶ Žeruolis J. Vėlyvis S. ir kt. Tarybinė civilinė teisė. I dalis. Vilnius: Mintis, 1975. P.344.

Reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutai šiuolaikinių užsienio valstybių įstatymuose

Siekdami suvokti reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutų teisinio reglamentavimo ypatumų įvairovę, trumpai apžvelgsime kaip nagrinėjami institutai yra reglamentuoti užsienio šalių teisėje.

Vokietijos teisės sistemoje dominuoja požiūris, jog reikalavimo perleidimas yra „abstraktus“ (t.y. nepriklausomas nuo pagrindinio sutartinio susitarimo) sandoris.²⁷ Vokiškos teisinės erdvės sistemos griežtai skiria pirkimo ar dovanojimo sutartį arba kitus tarp cedento ir cesionarijaus sudarytus prievolinio teisinio pobūdžio susitarimus nuo perleidimo sutarties. Reikalavimo perleidimas yra traktuojamas kaip savarankiškas sandoris, nepriklausomas nuo pagrindinio sandorio ir šio trūkumai nedaro įtakos perleidimo sandorio galiojimui. Taigi, jei pagal Vokietijos teisę reikalavimas perleidžiamas remiantis pirkimo ir pardavimo sutartimi, pirkėjas iš esmės lieka reikalavimo savininku ir tada, kai jeigu pirkimo ir pardavimo sutartis vėliau apskundžiama dėl suklydimo arba nutraukiama.²⁸ Tačiau abstrakcijos principo reikšmė reikalavimo perleidimo institute nėra pervertinama. Vokietijos CK 139 paragrafas numato, kad iš atskirų bylų aplinkybių gali paaiškėti, kad pagrindinį sandorį bei reikalavimo perleidimo sandorį šalys norėjo sujungti į vieną sandorį, todėl šiuo atveju pripažinus tokio sandorio dalį negaliojančia, negaliojančiu turi būti pripažįstamas ir visas šalių sudarytas sandoris. Tas pats rezultatas yra pasiekiamas ir tuo atveju, kai iš išreikštos šalių valios galima daryti išvadą, jog perleidimas įvyks tik tokiu atveju, jei bus sudarytas ir galiojantis pagrindinis sandoris. Taigi, kaip matome, Vokietijos teisėje sistemoje cesijos instituto abstraktumas yra įtvirtintas kaip bendroji norma ir jos taikymo ar netaikymo ypatybes nulemia konkreti situacija arba sandorį sudarančių šalių valios išraiška. Taip pat pagal Vokietijos civilinio kodekso 398 paragrafo nuostatas, cesijos sutartis įsigalioja visų asmenų atžvilgiu nuo sutarties pasirašymo momento. Tai reiškia, kad sudarius cesijos sutartį, cesionarijus pereina į buvusio kreditoriaus vietą, ir nėra būtina to pranešti skolininkui ar reikalauti jo sutikimo.²⁹ Skolininko, kuriam nepranešta apie reikalavimo perleidimą, interesai apsaugomi tuo, jog nepaisant reikalavimo perleidimo, skolininkas kaip ir anksčiau, gali veikti cedentą, jei skolininkas apie perleidimą „nežinojo“ tam tikrų veiksmų atlikimo metu (Vokietijos CK 407 paragrafas). Vokietijos teisėje *kiekviena žinia* apie reikalavimo teisės perleidimą – nesvarbu, ar skolininkas ją gavo iš

²⁷ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 376.

²⁸ Ten pat, P. 376.

²⁹ Ten pat, P. 375.

cedento, ar cesionarijaus ar kitokiu būdu, - iš skolininko pašalina galimybę tiesiogiai cedentui atlikti bet kokius veiksmus.³⁰

Šveicarijos teisė iš dalies perėmė Vokietijos teisėje vyrausią reikalavimo perleidimo abstraktumo principą. Pagal Šveicarijos teisę, kaip ir pagal Prancūzijos bei Lietuvos teisę, cesionarijaus ir cedento santykiuose cesija laikoma įvykusia nuo sutarties pasirašymo momento. Šveicarijos prievolių įstatymas reikalauja sudaryti rašytinę sutartį, kitokios formos reikalavimo perleidimas gali būti pripažintas negaliojančiu (Šveicarijos prievolių įstatymo 165 straipsnio 1 dalis). Nuo reikalavimo perleidimo įsigaliojimo momento skolininkas tampa naujo kreditoriaus prievolinku (Šveicarijos prievolių įstatymo 167 straipsnis).

Reikalavimo perleidimo (cesijos) institutas Rusijos teisėje įtvirtintas 1994 metų Rusijos Federacijos civilinio kodekso pirmos dalies 24 skyriaus 382-390 straipsniuose. Šiame įstatyme numatyta, kad kreditoriaus reikalavimo teisė skolininkui gali būti perleista kitam asmeniui pagal sutartį arba pereiti pagal įstatymą. Perleidžiant reikalavimą pagal Rusijos teisę galioja bendra taisyklė, jog skolininko sutikimas nėra reikalingas, jei ko kito nenumato sutartis arba įstatymas ir jei kreditoriaus asmuo skolininkui neturi esminės reikšmės (Rusijos Federacijos civilinio kodekso 388 straipsnio 2 dalis bei 382 straipsnio 2 dalis). Kalbant apie skolininko interesų apsaugą, būtina pažymėti, jog Rusijos civiliniame kodekse numatyta galimybė skolininkui įvykdyti prievolę pirminiam kreditoriui, jei skolininkui nebuvo raštu pranešta apie reikalavimo teisės perleidimą naujam kreditoriui. Neigiamų pasekmių rizika, susijusi su nepranešimu apie reikalavimo perleidimą pagal Rusijos Federacijos CK tenka naujam kreditoriui (Rusijos Federacijos civilinio kodekso 382 straipsnio 3 dalis).

Prancūzijos teisėje reikalavimo perleidimo (cesijos) sąvoka paplito XVII amžiuje ir buvo taikoma prekybos teisėje. Cesijos sąvoka įstatymiškai įtvirtinta 1804 metų Prancūzijos civiliniame kodekse. Šiame teisės akte reikalavimo perleidimo (cesijos) normos išdėstytos 1689 straipsnyje, kartu su teisės normomis, reguliuojančiomis pirkimo – pardavimo teisinius santykius. Prancūzijos civilinis kodeksas reikalavimo perleidimą reguliuoja pirkimo ir pardavimo ribose, nes vadovaujamasi teorija, jog cedentas visuomet yra perleisto reikalavimo pardavėjas, o cesionarijus yra šio reikalavimo pirkėjas. Būtent čia pasireiškia esminis Vokietijos ir Prancūzijos teisinių sistemų skirtumas, nes “Prancūzijos teisė reikalavimo perleidimo sutarties nepripažįsta abstrakčiu, nuo kauzalių susitarimų teisiškai nepriklausančiu sandoriu.”³¹ Prancūzijos teisėje egzistuoja reikalavimas, kad reikalavimo perleidimo (cesijos) sutartis būtų įforminta ta pačia forma kaip ir pagrindinė sutartis, pavyzdžiui, pirkimo – pardavimo (Prancūzijos Civilinio kodekso 1689 – 1695 straipsniai). Pagal Prancūzijos teisę cesionarijaus ir cedento santykiuose cesija laikoma įvykusia nuo

³⁰ Ten pat, P. 376.

³¹ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 379.

sutarties pasirašymo momento. Tačiau iš esmės tai galioja tik vidiniams santykiams tarp perleidimo sutarties šalių. Trečiojo asmens ir skolininko atžvilgiu cesija laikoma galiojančia nuo skolininko supažindinimo su sutartimi per teismo antstolį (*signification*) ir tada, jei skolininkas teismo ar notarinio dokumentu cesionarijaus atžvilgiu perleidimą „akceptavo“. Todėl pati reikalavimo perleidimo sutartis sukelia reliatyvų (apribotą tik vidiniu cedento ir cesionarijaus) reikalavimo perleidimą.³² Jeigu reikalavimo teisė perleista keletui cesionarijų, pagal Prancūzijos teisę, pirmenybė teikiama tam, kuris pirmasis pranešė apie tai skolininkui arba gavo jo pripažinimą apie perleidimą (Prancūzijos CK 1690 straipsnio 3 dalis). Kalbant apie skolininko padėtį, kurią reglamentuoja Prancūzijos civilinis kodeksas, būtina pažymėti, jog kol skolininkui pagal Prancūzijos teisę nėra pranešta apie reikalavimo perleidimą, jis savo prievolę privalo įvykdyti cedentui. Apskritai Prancūzijos teisėje įtvirtintas reikalavimo perleidimas pasižymi formalizmu ir nors garantuoja teisinių santykių civilinėje apyvartoje stabilumą, pačią civilinę apyvartą varžo, todėl vėliau Prancūzijos teismai šiuos principus švelnino ir buvo atsisakyta pernelyg didelio formalizmo.

Bendrosios teisės tradicijos šalyse cesijos instituto reglamentavimas lyginant su romantiškosios teisės sistemos šalimis, skiriasi dviem ypatumais. Pirmiausia, atsižvelgiant į tai, jog Anglijos teisinė sistema tradiciškai dalijama į bendrąją teisę (*common law*) ir teisingumo teisę (*equity*), egzistuoja ir du galimi reikalavimo perleidimo būdai: įstatyminis perleidimas (*legal (statutory) assignment*) (įtvirtintas 1925 metų Nuosavybės įstatyme) ir teisėtas perleidimas (*equitable assignment*). Įstatyminis perleidimas (*statutory assignment*) galioja tik tada, jei laikomasi rašytinės cesijos formos, o skolininkas apie tokį reikalavimo perleidimą yra informuojamas raštu. Jei tai nėra padaryta, įstatyminis perleidimas laikomas negaliojančiu, tačiau kaip *equitable assignment* jis yra galiojantis ir tam užtenka susitarimo, kuriam nekeliami jokie specialūs formos reikalavimai ir pareiga informuoti skolininką. Taip pat Anglijos teisėje reikalavimo perleidimas nėra laikomas savarankišku sandoriu, o tiesiog „grynuoju teisių perleidimu“, nes pagal Anglijos teisę, reikalavimo perleidimas neapima derybų dėl sutarties sudarymo, o tai laikoma vienu iš esminių sutarties sudarymo elementų.

Jungtinėse Amerikos Valstijose reikalavimo perleidimo galiojimui nėra reikalinga speciali forma bei skolininko informavimas. Tokiu atveju, kuomet kreditorių pasikeitimas prievolėje vyksta neinformavus skolininko, JAV teisė skolininko interesų apsauga užtikrina nuostata, jog skolininkas gali cesionarijaus atžvilgiu naudoti visus atsikirtimus, kuriuos jis būtų galėjęs naudoti prieš cedentą. Jungtinių Amerikos Valstijose reikalavimo perleidimo reglamentavimui taikomos Vieningojo prekybos kodekso normos.

Kalbant apie subrogacijos teisinio reglamentavimo ypatybes, pažymėtina, jog daugelyje Europos šalių subrogacijos institutas yra siejamas su draudimo teisinių santykių sritimi. Tuo tarpu,

³² Ten pat, P. 379.

pavyzdžiui, Prancūzijos teisėje, subrogacijos institutas yra įtvirtintas kaip būdas išvengti Prancūzijos CK 1690 straipsnio formalių reikalavimų dėl skolininko informavimo (*signification*) bei jo sutikimo su reikalavimo perleidimu (*acceptation*). Šis institutas yra įtvirtintas Prancūzijos CK 1249 bei 1250 straipsniuose ir yra vadinamasis *subrogation personnelle*.³³ Jei skolą sumoka ne skolininkas, o trečiasis asmuo, mokantysis trečiasis asmuo tampa kreditoriumi pagrindinio skolininko atžvilgiu, jei pradinis kreditorius su tuo sutinka.³⁴ Subrogacijos instituto normų pagrindu Prancūzijos teisėje taip pat vykdomi faktoringo sandoriai.

Rusijos teisėje „subrogacijos“ terminas pirmą kartą įtvirtintas šiuo metu galiojančiame 1994 metų Rusijos Federacijos civilinio kodekso pirmos dalies 965 straipsnyje, kuris reglamentuoja draudimo teisinius santykius. Rusijos teisėje subrogacija draudimo teisinių santykių kontekste yra suprantama kaip draudėjo reikalavimo teisės į žalą sukėlusį asmenį perėjimas draudikui, po to kai pastarasis išmoka draudimo išmoką. Reikalavimo teisės apimtis negali viršyti draudiko išmokėtos draudėjui draudimo išmokos sumos. Rusijos teisėje subrogacijos instituto normos yra taikomos ne tik draudimo teisinių santykių srityje, bet ir kitose, pavyzdžiui, įkaito davėjui įvykužius prievolę už skolininką, subrogacijos pagrindu pereina kreditoriaus teisės į skolininką. Taigi, Rusijos teisėje subrogacijos sąvoka vartojama tais atvejais, kuomet tretysis asmuo (subrogatas), įvykdo prievolę kreditoriui (subrogantui) už skolininką ir jam pereina buvusiojo kreditoriaus (subroganto) reikalavimo teisė ta apimtimi, kokia subrogatas įvykdė prievolę subrogantui už skolininką.

Anglijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų teisėje subrogacijos mechanizmas apibūdinamas kaip „reikalavimo teisės perėjimas, kuris veikia fikcijos pagrindu, kuomet viena šalis užima kitos šalies vietą bei įgyja teisę reikalauti to, ką yra sumokėjusi iš atsakingo už asmens“.³⁵ Anglo-amerikiečių teisėje yra išskiriami du būdai, kuomet atsiranda subrogacijos teisė. Pirmasis būdas - tiesioginis subrogacijos teisės nustatymas draudimo sutartyje. Tokiu atveju šalys, sudarydamos draudimo sutartį, įtraukia sąlygą, kuri suteikia draudikui subrogacijos teisę. Tokia subrogacijos rūšis šiose teisės sistemose vadinama „įprastine subrogacija“. Antrasis atvejis – tai subrogacijos teisės įtvirtinimas įstatymo lygmeniu. Šiuo būdu subrogacijos teisė įgyjama, kai šalys to neaptarė draudimo sutartyje. Ši subrogacijos rūšis vadinama „įstatymine arba teisine subrogacija“. Tačiau kaip yra pažymėjęs Jungtinių Amerikos Valstijų Arkanzaso valstijos Aukščiausiasis teismas 1993 metais byloje „Higginbotham v. Arkanas Blue Cross & Blue Shield“: „subrogacijos teisinė prigimtis sąlygoja, jog tarp „įprastinės subrogacijos“ bei „įstatyminės arba teisinės subrogacijos“ esminio skirtumo nėra“.³⁶ Taip pat šioje byloje buvo suformuotas principas, jog draudiko

³³ Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 381.

³⁴ Ten pat, 381.

³⁵ Gregory R. Veal. Subrogation: the duties and obligations of the insured and rights of the insurer revisited. *Aba Tort & insurance law journal* (Fall 1992).

³⁶ Curtis Lee Franklin, Jr. v. Healthsource of Arkansas (96-116. S. W. 2d)//Supreme Court of Arkansas Opinion delivered April 21, 1997 // www.findlaw.com; prisijungimo laikas 2007-10-18

subrogacijos teisė atsiranda po to, kai draudėjui yra pilnai atlyginama ir subrogacijos teisę draudikas įgyja toje išmokėtos kompensacijos draudėjui dalyje, kuri viršija draudėjo bendrus patirtus nuostolius.

Taigi, kaip matome kontinentinės bei bendrosios teisinių sistemų šalyse egzistuoja palyginti įvairus reikalavimo perleidimo bei subrogacijos institutų teisinis reglamentavimas. Apžvelgti šio įvairaus reglamentavimo ypatumus yra svarbu dėl, to, jog Lietuvos teisės sistemoje įtvirtintas reikalavimo perleidimo (cesijos) bei subrogacijos institutų teisinis reglamentavimas nemaža dalimi remiasi užsienio šalių patirtimi šioje srityje.

3. Reikalavimo perleidimo instituto teisinis reglamentavimas

Reikalavimo perleidimo instituto samprata

Civilinės teisės teorijoje yra išskiriami du būdai, kuriais gali būti perimamos teisės – tai universalusis ir singularinis teisių perėmimas.³⁷ Universalusis teisių perėmimas vyksta tada, kai šalis miršta (fizinis asmuo) ar yra likviduojama ar reorganizuojama (juridinis asmuo) ir iš sutarties kilusios teisės bei pareigos pereina šalies įpėdiniams (teisių perėmėjams), jei tai neprieštarauja sutarties prigimčiai, jos nuostatomis bei įstatymui (CK 6.190 straipsnis). Tuo tarpu, pasikeitus vienos iš šalių prievolės dalyviams įvyksta singularinis teisių arba pareigų perėmimas ir tai vyksta perleidus reikalavimo teisę (CK 6.101-6.110 straipsniai), perkėlus skolą (CK 6.115-6.122 straipsniai) ir subrogacijos atveju (CK 6.111-6.114 straipsniai). Taigi, reikalavimo perleidimas (cesija) yra singularinio teisių perėmimo būdas, kurio pagrindu įvyksta asmenų pasikeitimas prievolėje.

Rusų mokslininkas V.A. Belovas taip pat skiria aktyviają ir pasyviają cesiją.³⁸ Aktyvioji cesija yra apibūdinama kaip susitarimas, kurio pagrindu asmuo, kuriam priklauso reikalavimo teisė, peleidžia ją trečiajam asmeniui be skolininko sutikimo. Cesijos esmę sudaro sutartis, kuriai yra būtina bent dviejų šalių valios išraiška – asmens, perleidžiančio reikalavimo teisę (pradinio kreditoriaus arba cedento) bei asmens, perimančio reikalavimo teisę (naujojo kreditoriaus arba cesionarijus). Aktyviosios cesijos atveju sutartiniai teisiniai santykiai perleidžiant reikalavimo teisę susiklosto tarp dviejų kreditorių (pradinio kreditoriaus ir naujojo kreditoriaus) ir šiuose santykiuose skolininkas nedalyvauja.³⁹ Tuo tarpu pasyvioji cesija yra apibrėžiama kaip sutartis, kurią sudaro skolininkas bei tretysis asmuo ir jos pagrindu trečiajam asmeniui yra perkeliama skola. Pasyviosios cesijos atveju pradinėje prievolėje pasikeičia pasyvioji prievolės šalis – skolininkas. Taigi, matome, jog toks V.A. Belovo cesijos skirstymas į aktyviają ar pasyviają priklauso nuo to, kuri iš prievolės šalių keičiasi. Jei įvyksta kreditorių pasikeitimas prievolėje, tuomet tai vadinama aktyviaja cesija, jei keičiasi prievolės skolininkas, tada turime pasyviają cesiją.

Reikalavimo perleidimas yra apibrėžiamas kaip dviejų šalių susitarimas (sutartis), kurios pagrindu viena šalis (pradinis kreditorius arba cedentas) perleidžia kitai šaliai (naujam kreditoriui ar cesionarijui) savo reikalavimo teisę į skolininką, o naujasis kreditorius (cesionarijus) perima šią

³⁷ Mikelėnas V. Prievolių teisė I dalis. Serija „Naujasis civilinis kodeksas“. Vilnius: Justitia, 2002. P.55-56.

³⁸ Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщение российской судебной практики. Москва: АО “Центр ЮрИнФОР”, 2002. С. 111.

³⁹ Ten pat. P 112

reikalavimo teisę tokiomis sąlygomis, kurios nepažeidžia skolininko teisių ir labiau nesuvaržo jo prievolės.

Teisinėje literatūroje kyla nemažai diskusijų dėl to, ar reikalavimo perleidimo (cesijos) sandoris yra abstraktus ar kauzalus. Sandorių skirstymas į abstrakčius ir kauzalius civilinės teisės teorijoje egzistuoja nuo romėnų teisės laikų ir ši klasifikacija buvo pagrįsta tuo, ar sudaryto sandorio galiojimas priklauso, ar nepriklauso nuo jo pagrindo. Prievolės pagrindas (*causa*) pagal romėnų teisę buvo įvardijamas kaip artimiausias tiesioginis tikslas, kurio siekė šalys, sudarydamos sutartį. Tokiu būdu abstrakčios sutartys tai yra tokios sutartys, kurios egzistuoja nepriklausomai nuo pagrindo, o kauzalių sutarčių galiojimas priklauso nuo jų pagrindo tinkamumo.⁴⁰ Bendra civilinėje teisėje egzistuojanti taisyklė yra ta, jog sandorio galiojimas paprastai priklauso nuo jo pagrindo, kuris įvardijamas kaip tiesioginis teisinis tikslas, kurio siekia šalys, sudarydamos sandorį. Sandorio pagrindas yra laikomas esmine sąlyga, be kurios sandoris yra laikomas negaliojančiu, tačiau išimtis iš šios taisyklės yra abstraktūs sandoriai, kuriuose pagrindo nebuvimas (jo nenurodymas) šių sandorių nedaro negaliojančiais. Tokio sandorio pavyzdys yra tinkami įformintas vekselis, kuris galioja nepriklausomai nuo išdavimo pagrindo. Įsipareigoję pagal vekselį asmenys gynybai negali vekselio turėtojų pareikšti prieštaravimų, grindžiamų asmeniniais jų ir vekselio davėjo arba ankstesniųjų vekselio turėtojų santykiais, nebent vekselio turėtojas, įgydamas vekselį, tyčia būtų veikęs skolininko nenaudai.⁴¹ Gavęs vekselį, skolininkas bet kuriuo atveju turės jį apmokėti ir šiuo atveju tai, ar vekselio išrašymas buvo atliktas esant teisiniam pagrindui, ar jam neesant, neturi reikšmės skolininko prievolės įvykdymui. Abstraktūs sandoriai, kaip sandorių galiojimo išimtys, yra nurodyti įstatymuose.

Kalbant apie reikalavimo perleidimo (cesijos) sandorio priskyrimą prie abstrakčių ar kauzalių sandorių, būtina pažymėti, jog teisinėje literatūroje iki šiol vyksta diskusijos dėl cesijos teisinės prigimties. Siekdami nustatyti, koks savo prigimtimi sandoris – kauzalus ar abstraktus, yra cesija, panagrinėsime keletą kontinentinės teisės sistemos autorių nuomonių.

Pirmiausia derėtų priminti, jog romėnų teisė cesiją laikė abstrakčiu sandoriu, tai reiškia, kad reikalavimo galiojimas nepriklausė nuo jo pagrindo, dėl kurio buvo perleistas. Todėl galime daryti išvadą, jog pagal romėnų teisę jei pagrindinis sandoris buvo pripažįstamas negaliojančiu, tai cesijos sandoris buvo laikomas galiojančiu ir tai nedarė jokios esminės įtakos naujojo kreditoriaus ir skolininko santykiams, susiklosčiusiems cesijos sandorio pagrindu.

Kontinentinės teisės sistemoje nėra vieningo požiūrio kalbant apie cesijos instituto abstraktumą ar kauzalumą. Štai Vokietijos teisinėje sistemoje, kaip jau buvo minėta šiame darbe,

⁴⁰ Vėlyvis S., Nekrošius I., Nekrošius V. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999. P. 219.

⁴¹ Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999-04-02. Nr. 30-851.

dominuoja nuostata, jog cesija yra abstraktus sandoris, kuris galioja net ir tuo atveju, jei pagrindinis sandoris, kuriuo remiantis buvo perleistas reikalavimas, yra pripažįstamas negaliojančiu.

Rusų teisėje taip pat vyrauja nevieningas požiūris į cesijos prigimtį. Antai rusų mokslininkas V.A. Belovas teigia, jog abstrakčiu sandoris laikomas tada, kai už tam tikros teisės suteikimą, sandorio turinyje nėra numatytas ekvivalentas. Jei sutartyje yra kalbama apie tai, jog viena šalis įsipareigoja perduoti tam tikrą daiktą nenurodant perdavimo pagrindo (tai yra nenumatant kad už perduotą daiktą kita šalis sumokės pinigų suma ar pateiks koki nors kitą ekvivalentą), tai toks sandoris pagal V.A. Belovą yra abstraktus.⁴² Toks mokslininko požiūris nėra visai teisingas, nes abstrakčiais leistų laikyti tik dėl akių sudarytus sandorius, kurie sudaromi neturint teisinio tikslo (CK 1.86 straipsnis). Taip pat V.A. Belovas teigia, jog ta aplinkybė, kad reikalavimo perleidimas gali būti sudaromas įvairiais pagrindais, leidžia laikyti cesiją abstrakčiu sandoriu. Mokslininko nuomone, tai, kad įstatymų leidėjas sąmoningai nenurodo cesijos pagrindų, leidžia daryti išvadą, jog tokių pagrindų nenurodymas nedaro įtakos cesijos sutarties teisinei prigimčiai ir neįtakoja cesijos pagrindų atsirandančių santykių turinio.

Dar vienas rusų mokslininkas I. B. Novickis sandorio abstraktumo buvimą sieja su tiesioginiu įstatymo nurodymu, jog sandoris yra abstraktus.⁴³ Tai reiškia, kad jei įstatymas nenustato, jog sandoris yra abstraktus, tuomet jo abstrakčiu laikyti negalima. Šiai nuomonei pritaria nemažai šiuolaikinių rusų mokslininkų.

Tuo tarpu kiti autoriai laikosi priešingos pozicijos ir reikalavimo perleidimą laiko kauzaliu sandoriu. Štai rusų mokslininkas M. I. Vitrianskij teigia, jog: „cesijos sutartimi cedentas perduoda cesionarijui tam tikrą teisę sutarties arba įstatymo pagrindų. Tuo pat metu pirmuoju atveju paties teisių perdavimo pagrindas, kuris sieja cedentą ir cesionarijų, yra sutartis. Ir ta sutartimi yra ne cesija, kaip dažnai manoma, bet sutartis, kurioje vyksta reikalavimų perleidimas, t.y. sutartis, sudaranti cesijos esmę.“⁴⁴ Motyvuodamas savo požiūrį, M. I. Vitrianskij teigia, jog cesijos sandoriai neturi savo vietos sutarčių sistemoje vien todėl, kad cesijos sandoriai gali būti tiek vienašaliai, tiek dvišaliai, tiek atlygintiniai, tiek neatlygintiniai, kai kada realiniai, kai kada konsensualiniai. Tokią cesijos sandorio būseną Vitrianskij pavadino „amorfine“ ir ši būseną, jo manymu, panaikina galimybę laikyti cesiją savarankiška sutartine konstrukcija.⁴⁵

Kita rusų mokslininkė L. G. Efimova mano, jog „perduodant daiktą pagal pirkimo – pardavimo sutartį, šis daiktas negali būti perduotas be pagrindo. Lygiai taip pat turi būti ir

⁴² Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщение российской судебной практики. Москва: АО “Центр ЮрИнФор”, 2002. С. 138.

⁴³ Новицкий И. Б., Лунц Л. А. Общее учение об обязательстве. Москва. 1950 С. 224

⁴⁴ Брагинский М.И. Витрианский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. Москва: Статут, 1997. С. 465.

⁴⁵ Брагинский М.И. Витрианский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. Москва: Статут, 1997. С. 466.

perduodamų teisių pagrindas, jei sandoris, kurio pagrindu ji yra perduodama, yra kauzalus. Reikalavimo perleidimo, atsiradusio iš atlygintinių sandorių, pagrindas yra toks kaip ir pagrindinio sandorio.⁴⁶

Tuo tarpu Lietuvos teisinėje sistemoje vyrauja nuostata, jog cesija savo prigimtimi yra kauzalus, o ne abstraktus sandoris. Lietuvių mokslininkė D. Ambrasienė pritaria rusų mokslininko M. I. Vitrianskij nuomonei, bei teigia, jog „reikalavimo perleidimas niekada nevykdomas savaime, tik dėl to, kad ankstesnis kreditorius perduotų reikalavimą naujam. Šalys, sudarydamos reikalavimo perleidimo susitarimą, turi koki nors tikslą (įvykdyti prievolę, atsiradusią iš pirkimo – pardavimo sutarties reikalavimo perleidimu, padovanoti reikalavimo teisę, grąžinti reikalavimo perleidimu skolą ir pan.).“⁴⁷ Taip pat autorė pažymi, jog cesija negali būti laikoma nuo savo pagrindo (tikslų) abstrahuotu sandoriu, nes jei perleidimo tikslas nėra pasiektas, perleidėjas turi teisę išreikalauti iš naujojo kreditoriaus be pagrindo įgytą turtą. Dėl šios priežasties cesijos tikslas yra reikšmingas, norėjo nenurodytas nedaro cesijos sandorio negaliojančio.⁴⁸

Apžvelgus aukščiau išdėstytas kontinentinės teisės sistemos skirtingų šalių mokslininkų nuomones, galima daryti išvadą, jog šių autorių pozicija laikyti cesijos sandorį kauzaliu yra pagrįsta tuo, jog cesijos sandorio galiojimą įtakoja pagrindinė prievolė, kuri sudaro cesijos sandorio pagrindą.

Autorės nuomone, cesijos sandoris yra kauzalus sandoris ir tai patvirtina civilinio kodekso 6.105 straipsnio nuostata, kuri numato pradinio kreditoriaus atsakomybę naujam kreditoriui už perduoto reikalavimo negaliojimą. Taip pat verta paminėti ir CK 6.107 straipsnio 3 dalyje nustatytą skolininko pareigą informuoti naująjį kreditorių apie skolininko pareikštą ieškinį pradiniam kreditoriui dėl juridinio fakto, iš kurio atsirado prievolė, pripažinimo negaliojančiu. Tokia situacija tiesiogiai įtakoja reikalavimo perleidimo sandorį, nes skolininkas neprivalės įvykdyti prievolės cesionarijui ir šiuo atveju atsiras cedento atsakomybė dėl negaliojančio reikalavimo perleidimo. Vadinas, reikalavimo teisės galiojimui tiesioginę įtaką daro teisinis sandorio pagrindas, tai yra pagrindinis sandoris, iš kurio kyla reikalavimo teisė. Taip pat cesijos sandoris laikytinas kauzaliu ir dėl tos priežasties, kad civilinio kodekso normos nustato pareigą cedentui ar cesionarijui pranešti skolininkui apie reikalavimo perleidimą. Toks teisinis reglamentavimas leidžia daryti išvadą, jog šiuo atveju cesijos sandorio galiojimui yra reikšmingi pirminiai cedento ir skolininko santykiai, susiformavę pagrindinio sandorio pagrindu. Jei būtų kitaip ir cesija būtų abstraktus sandoris, nebūtų būtina apie reikalavimo perleidimą informuoti skolininko, nes jis tokiu atveju neturėtų teisės atsisakyti vykdyti prievolę naujam kreditoriui, jei šis pateiktų įrodymus, liudijančius, kad

⁴⁶ Ефимова Л. Г. Проблемы правового регулирования договора Финансирования под уступку денежного требования // Банковское право. “Юрист” № 4. С. 34.

⁴⁷ Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija. 2002. T. 28 (20).

⁴⁸ Ten pat. P. 98

reikalavimas buvo jam perleistas. Pranešimo pareigos nebuvimą sąlygotų ir tai, kad cesijai esant abstrakčiu sandoriu, jis galiotų neatsižvelgiant į pagrindinį sandorį.

Siekdami detaliau atskleisti reikalavimo perleidimo (cesijos) teisinę prigimtį, palyginsime ją su egzistuojančiais panašiais civilinių teisinių santykių institutais.

Reikalavimo perleidimas (cesija) skiriasi nuo sutarties trečiojo asmens naudai (CK 6.191 straipsnis). Sutarties trečiojo asmens naudai ypatybė yra ta, kad asmuo, kurio naudai turi būti vykdoma sutartis (naudos gavėjas), sutarties arba įstatymo pagrindu įgyja reikalavimo teisę skolininko atžvilgiu ir kartu su kreditoriumi turi teisę reikalauti, jog skolininkas įvykdytų prievolę. Tuo tarpu reikalavimo perleidimo atveju visuomet egzistuoja pradinis ir naujasis kreditoriai ir naujasis kreditorius pagal cesijos sutartį perima pradinio kreditoriaus reikalavimo teisę ir pradinis kreditorius tokiu būdu pasitraukia iš prievolės. Kitaip tariant cesijos atveju vyksta kreditorių pasikeitimas prievolėje, o sutarties trečiojo asmens naudai atveju nevyksta joks reikalavimų perleidimas ir prievolės šalių dalyvių pasikeitimas, nes kreditorius ir trečiasis asmuo (naudos gavėjas) egzistuoja prievolėje vienu metu ir kiekvienas iš jų turi reikalavimo teisę skolininko atžvilgiu. Taip pat pažymėtina, kad skolininkui netinkamai vykdant prievolę pagal sutartį trečiojo asmens naudai, trečiasis asmuo dėl netinkamo prievolės vykdymo privalės tiesiogiai kreiptis į skolininką, o ne į kreditorių.

Taip pat derėtų aptarti reikalavimo perleidimo (cesijos) santykį su prievolės įvykdymo peradresavimo teisine konstrukcija (CK 6.38 straipsnis). Prievolės įvykdymo peradresavimas vyksta tuomet, kai kreditorius skolininkui nurodo, jog prievolė turi būti vykdoma ne tiesiogiai jam, o konkrečiam trečiajam asmeniui. Skolininkui įvykdžius prievolę kreditoriaus nurodytam trečiajam asmeniui, laikoma, jog prievolė įvykdyta pačiam kreditoriui t.y. tinkamai. Šiuo atveju trečiasis asmuo neįgyja jokios savarankiškos reikalavimo teisės, netampa naujuoju skolininko kreditoriumi ir dėl to neįvyksta joks kreditorių pasikeitimas prievolėje, kaip tai vyksta reikalavimo perleidimo (cesijos) atveju. Prievolės įvykdymo peradresavimo atveju kreditorius nesiekia perduoti savo reikalavimo teisės trečiajam asmeniui, o tiesiog nurodo jį kaip subjektą, kuriam turi būti įvykdyta prievolė.

Kalbant apie novaciją (CK 6.141 straipsnis) ir reikalavimo perleidimą, būtina pažymėti, jog novacijos atveju vyksta vienos prievolės pakeitimas kita, kai po pakeitimo pirmoji prievolė baigiasi. Novacija nuo reikalavimo perleidimo skiriasi tuo, jog jos atveju pradinė prievolė pasibaigia ir naujojoje prievolėje keičiasi ne tik jos šalys, bet gali keistis ir pati prievolė – ji gali būti skirtingos teisinės prigimties, turėti kitą nei pradinė prievolė dalyką arba vykdymo būdą. Tuo tarpu reikalavimo perleidimo atveju, perleidus reikalavimo teisę, pati prievolė nepasibaigia, ji toliau egzistuoja ir nėra pakeičiama jokia nauja prievole, o keičiasi šalis – pradinį kreditorių pakeičia naujasis kreditorius perimdamas pradinio kreditoriaus reikalavimo teisę.

Lyginant cesiją bei faktoringą (CK 6.903 straipsnis), galima būtų išskirti keletą esminių šių sutarčių skirtumų. Pirmiausia, faktoringo dalykas yra tik piniginis reikalavimas, atsiradęs išimtinai iš prekių pardavimo, darbų atlikimo, paslaugų teikimo ir jis pagal faktoringo sutartį yra perleidžiamas finansuotojui tik atlygintinai. Tuo tarpu cesijos sutarties dalykas yra bet kokios teisės, taip pat ir piniginiai reikalavimai, susiję arba nesusiję su cedento veikla. Faktoringo sutarties dalykas iš esmės yra platesnis, nes apima kliento finansavimo procesą, kuomet klientas perleidžia finansuotojui reikalavimo teisę mainais į pinigus ir siekiant užtikrinti jam prievolių įvykdymą. Faktoringo sandoris yra finansavimo sandoris, kurio tikslas yra perduoti klientui lėšas, o šis už jam suteiktas lėšas perleidžia finansuotojui turimas reikalavimo teises. Taip pat pažymėtina, kad cesijos sutartis gali būti atlygintinė ir neatlygintinė arba pereiti kitam asmeniui įstatymo pagrindu (CK 6.101 straipsnio 4 dalis). Tuo tarpu kaip jau minėta, faktoringo sutartis gali būti tik atlygintinė. Taip pat faktoringo atveju egzistuoja draudimas dar kartą perleisti reikalavimo teisę, jei kitka nėra numatyta sutartimi, o cesijos atveju toks ribojimas nėra nustatytas ir tai reiškia, kad reikalavimo teisę gali būti perleidžiama keletą kartų. Taip pat faktoringo atveju cedentas gali perleisti reikalavimą finansuotojui, nors tarp jo ir skolininko sudaryta sutartis tai draudžia arba riboja ir toks perleistas reikalavimas bus galiojantis, nors ir prieštarauja sutarties, sudarytos tarp cedento ir skolininko nuostatoms (CK 6.907 straipsnis), tuo tarpu cesijos atveju, jei sutartyje tarp pradinio kreditoriaus ir skolininko yra numatyta, jog reikalavimo teisė negali būti perleidžiama, šalis imperatyviai galioja draudimas perleisti tokią reikalavimo teisę. Dar vienas reikšmingas skirtumas yra faktoringo ir cesijos sandorių subjektai. Jei cesijos sutarties subjektams nėra taikomi specialūs reikalavimai, tai faktoringo sutarties finansuotoju gali būti bankas arba kitas pelno siekiantis juridinis asmuo, kuris turi teisę vykdyti faktoringo veiklą, o tuo tarpu cedentas faktoringo sutartyje paprastai verslu užsiimantis juridinis asmuo, kurio veikla apima paslaugų teikimą, prekių pardavimą, darbų atlikimą.

Taip pat atskleidžiant reikalavimo perleidimo (cesijos) sampratą, svarbu ją palyginti su turtinių teisių pirkimo – pardavimo, šių teisių dovanojimo bei mainų sutartimis. Būtina pažymėti, jog cesijos sutarties dalykas yra reikalavimo teisė ir cesijos sutartyje nėra būtina nurodyti šios sutarties sudarymo pagrindą, net jo nenurodžius cesijos sutartis bus laikoma galiojančia. Kitaip yra turtinių teisių pirkimo – pardavimo sutarties atveju, kuri išoriškai tarsi prilygsta atlygintinei cesijai, tačiau iš tikrųjų taip nėra, nes visų pirma, turtinės teisės apskritai gali apimti ne tik reikalavimo teises, kylančias iš prievolių, bet tai pat ir daiktines teises, teises į intelektualinės veiklos rezultatus ir kitas teises. Taip pat svarbu pažymėti, jog turtinių teisių pirkimo – pardavimo sutartis bus laikoma sudaryta tuomet, kai šalys susitars ir sutartyje nustatys, jog tam tikra turtinė teisė yra perleidžiama būtent už tam tikrą piniginių ekvivalentą (kainą). Tuo tarpu mainų sutarties esminė sąlyga yra nurodyti, jog už turtinę teisę yra mainais perduodamas tam tikras daiktinis ekvivalenas. Galiausiai turtinių teisių dovanojimo sutarties esminė sąlyga yra tiesioginis nurodymas, jog turtinė teisė yra

perduodama neatlygintinai, dovanojama. Taigi, turtinių teisių pirkimo – pardavimo, mainų ir dovanojimo sutartyse tam, kad jos galiotų yra būtina nurodyti, jog už perduodamą turtinę teisę yra gaunamas piniginis, daiktinis ekvivalentas, arba toks ekvivalentas negaunamas teisę dovanojant. Tai esminės šių sutarčių sąlygos, be kurių sutartys laikomos nesudarytomis. Jei kalbėtume apie cesijos sutartį, jos galiojimui pagrindo nenurodymas nedaro įtakos cesijos sutarties galiojimui, tačiau pats cesijos pagrindas (tikslas) yra neabejotinai svarbus ir vertintinas kartu su pačiu cesijos sandoriu.

Reikalavimo perleidimo institutą svarbu taip pat palyginti su skolos perkėlimo institutu. Šiuos institutus sieja tai, kad abu jie priskiriami asmenų pasikeitimo prievolėje būdams, tačiau skirtumas tas, kad cesijos atveju prievolėje keičiasi kreditorius, o skolos perkėlimo atveju prievolėje įvyksta skolininkų pasikeitimas. Be to, cesijos atveju galioja bendroji taisyklė, jog skolininko sutikimas perleidžiant reikalavimo teisę nėra būtinas, tuo tarpu perkelti skolą galima tik esant kreditoriaus sutikimui (išskyrus universalųjį teisių ir pareigų perėmimo atvejį).

Reikalavimo teisės perleidimo skirtumai ir panašumai su subrogacijos bei regresio institutu bus detaliau aptarti tolimesniuose šio darbo skyriuose.

Reikalavimo perleidimo sutartis

Kreditoriaus turima reikalavimo teisė naujam kreditoriui yra perleidžiama pagal reikalavimo perleidimo sutartį. Čia išryškėja reikalavimo teisės sutarties ypatybė, jog šia sutartimi yra perleidžiamas ne daiktas, o reikalavimo teisė, dėl šios priežasties būtina nustatyti, ar ši teisė apskritai egzistuoja. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš nagrinėtų bylų yra nustatęs, jog „vertinant reikalavimo perleidimo teisinius santykius bei jų teisėtumą, būtina išskirti bei įvertinti šiuos reikalavimo perleidimo aspektus: 1) prievolę, iš kurios atsirado teisės, esančios reikalavimo perleidimo dalyku; 2) sandorį, kurio pagrindu pradinis kreditorius perduoda naujam kreditoriui reikalavimo teisę reikalavimo perleidimo forma (reikalavimo pagrindu); 3) patį reikalavimo perleidimo (cesijos) sandorį, kuriuo perleidžiama reikalavimo teisė (atsisakoma reikalavimo teisės).“⁴⁹ Cesija gali būti pačių įvairiausių sandorių pagrindu. Labai dažnai cesija vykdoma pagal pirkimo – pardavimo sutartį, bet gali vykti ir pagal mainų, dovanojimo ar kitas sutartis. Pažymėtina, kad jei cesijos pagrindas (tikslas) nėra nurodytas cesijos sutartyje, tai nedaro jos negaliojančios, tačiau šis tikslas apskritai yra reikšmingas, nes jo nepasiekus, pradinis kreditorius įgyja teisę reikalauti iš naujojo kreditoriaus jo be pagrindo įgyto turto.⁵⁰

⁴⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis c.b. R.Lisausko II vs. AB „Daisotra“, Nr. 3K-3-1255/2002, kat. 33; 67

⁵⁰ Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 80.

Kalbant apie pačią cesijos sutartį, kuria yra perleidžiama reikalavimo teisė (atsisakoma reikalavimo teisės), būtina pažymėti, jog šiai sutarčiai yra reikalinga dviejų šalių suderintos valios išraiška, nes vienašališko pradinio kreditoriaus pareiškimo apie reikalavimo teisės perleidimą nepakanka ir būtina, kad naujasis kreditorius pareikštų sutikimą dėl jam perleidžiamos reikalavimo teisės. Pagal bendrąsias sutarčių teisės nuostatas sutartis sudaroma šalims apsiikeičiant oferta ir akceptu (CK 6.162 straipsnis), kai šalys susitaria dėl esminių sutarties sąlygų. Kalbant apie cesijos sutartį, ją reglamentuojančios normos nenumato specialių šios sutarties sudarymo tvarkos taisyklių, vadinasi, galima daryti išvadą, jog cesijos sutartis bus laikoma sudaryta ir galiojanti, kuomet šalys susitaria dėl esminės šios sutarties sąlygos – reikalavimo teisės perleidimo. Praktiniu požiūriu cesijos sutartis įsigalios nuo jos patvirtinimo šalių parašais. Be abejo, šalių sutarties laisvės principas leidžia joms sutartyje numatyti ir vėlesnę įsigaliojimo datą. Skolininko informavimo pareiga neturi įtakos cesijos sutarties įsigaliojimui ir reikalavimo teisių perėjimas naujam kreditoriui nėra siejamas su skolininko sužinojimo apie reikalavimo perleidimą momentu. Nuo to momento, kai skolininkas sužinojo apie reikalavimo perleidimą arba jam pritarė, cesijos sutarties šalys įgyja teisę panaudoti reikalavimo perleidimo faktą prieš trečiuosius asmenis (CK 6.109 straipsnis).

Cesijos sutartimi, kaip jau minėta, yra perleidžiama reikalavimo teisė, tačiau civilinis kodeksas leidžia perleisti tiek dalį reikalavimo teisės, tiek ir būsimą reikalavimą (CK 6.101 straipsnio 1 bei 3 dalys). Rusų mokslininkas A.V. Belovas teigia, jog cesijos sutarties dalykas – reikalavimo teisė turi būti aiškiai apibrėžta bei pakankamai individualizuota. Šiai teisei individualizuoti mokslininkas pateikia keletą elementų: 1) reikalavimo teisės objektas (pavyzdžiui tam tikro dydžio mokėtina pinigų suma); 2) aktyvioji prievolės pusė (kreditorius); 3) pasyvioji prievolės pusė (skolininkas); 4) reikalavimo teisės turinys (kokius konkrečiai veiksmus privalo atlikti skolininkas); 5) reikalavimo teisės atsiradimo pagrindas. Jei iš pagrindinės sutarties kyla keletas savarankiškų ir teisine prasme nepriklausomų reikalavimo teisių, tuomet būtina individualizuoti reikalavimo teisės pobūdį. Taip pat, kaip nurodo A.V. Belovas, jei iš pagrindinės sutarties kyla keletas vienodo pobūdžio, tačiau skirtingo įvykdymo termino reikalavimo teisių, tuomet juo individualizuojant taip pat reikia papildomai nurodyti reikalavimo teisės įvykdymo terminą arba jos atsiradimo terminą.⁵¹

2000 metų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.101 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, jog reikalavimo teisė arba jos dalis, būdamos civilinių teisių objektais, gali būti perleidžiamos trečiajam asmeniui pagal sutartį arba pereiti pagal įstatymą, jei tai neprieštarauja

⁵¹ Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщение российской судебной практики. Москва: АО “Центр ЮрИнФор”, 2002. С. 152

įstatymams arba sutarčiai arba jei reikalavimas nėra susijęs su kreditoriaus asmeniu. Taigi, toks įstatyminis reguliavimas įtvirtina bendrąjį principą, jog gali būti perleidžiama bet kokia reikalavimo teisė, kilusi iš bet kokios prievolės. Tačiau tuo pat metu būtina pridurti, jog šis principas tikrai nėra absoliutus ir jis taikomas su tam tikromis išimtimis. Šios bendrojo principo išimtys yra įtvirtintos tiek pačiame civiliniame kodekse ar kituose teisės aktuose, tiek gali išplaukti iš pačios prievolės prigimties. Kalbant detaliau, galima būtų išskirti šiuos reikalavimo teisės perleidimo cesijos sutartimi apribojimus: 1) negalima perleisti reikalavimo, kurio atžvilgiu nėra galimas išieškojimas (CK 6.102 straipsnio 1 dalis). Šio draudimo įtvirtinimas aiškinamas tuo, jog perleisti galima tik galiojantį reikalavimą, kuri bus galima ateityje įgyvendinti. Perleidus negaliojančią, neegzistuojančią, jau perleistą reikalavimo teisę, arba teisę, kurios negalima įgyventi dėl pasibaigusio senaties termino arba skolininko nemokumo, kuris atsirado dar iki perleidimo bei kitais atvejais yra pažeidžiami naujojo kreditoriaus interesai. Autorės nuomone, toks įstatyme įtvirtintas draudimas dėl negaliojančios reikalavimo teisės perleidimo apsaugo naujojo kreditoriaus interesus, nes priešingu atveju naujasis kreditorius, sudaręs negaliojančio reikalavimo perleidimo sutartį, iš jos negalėtų gauti to, ko iš esmės pagrįstai tikėjosi t.y. įgyvendinti reikalavimo teisę skolininko atžvilgiu. 2) draudžiama perleisti reikalavimą teisėjui, prokurorui ar advokatui, kurie dėl šio reikalavimo iškeltaje byloje atlieka savo tarnybines pareigas. Reikalavimo perleidimas šiuo atveju ribojamas viešosios tvarkos bei profesinės etikos sumetimais. 3) draudžiama perleisti reikalavimą, neatsiejamai susijusį su kreditoriaus asmeniu (reikalavimą dėl žalos atlyginimo, išlaikymo, žalos, padarytos sveikatai ar gyvybei atlyginimo). Šių reikalavimo teisių perleidimas prieštarautų šių teisių prigimčiai. Neatsiejamai su kreditoriaus asmeniu susijusios vertybės yra apibrėžiamos kaip asmeninės neturtinės teisės ir asmeninės neturtinės vertybės (CK 1.114 – 1.115 straipsniai). 4) draudžiama perleisti reikalavimą be skolininko sutikimo, jei kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminės reikšmės (CK 6.101 straipsnio 5 dalis). 5) draudžiama perleisti reikalavimą jei jis prieštarauja įstatymui arba sutarčiai (CK 6.101 straipsnio 1 dalis). Pavyzdžiui, įmonės nuomos atveju, nuomininkui yra draudžiama perleisti nuomotojo teises, kurias jis įgijo licencijos pagrindu (CK 6.536 straipsnis). Taip pat CK 6. 783 straipsnis numato galimybę perleisti komitentui reikalavimo teisę, nors komisionieriaus ir trečiojo asmens sutartis draudžia arba riboja tokio pobūdžio perleidimą, jei trečiasis asmuo nevykdo sandorio, sudaryto su komisionieriumi. Būtina pažymėti, jog nurodytieji atvejai nesudaro baigtinio sąrašo apribojimų, taikomų reikalavimo teisės perleidimui, nes šie apribojimai gali išplaukti tiek iš sutarties prigimties ar įstatymų aiškinimo.

Kalbant apie cesijos sutarties formą, būtina pažymėti, jog CK 6.103 straipsnis numato, jog perleidimo sutarties formai yra taikomi tokie pat reikalavimai kaip ir pagrindinei prievolei. Reikalavimas gali būti perleidžiamas naudojantis CK specialiojoje dalyje numatytais sutarčių teisinėmis konstrukcijomis atsižvelgiant į tai, kokio teisinio tikslo šalys siekia – parduoti

reikalavimo teisę, ją dovanoti, išmainyti ar kitų teisėtų tikslų. Cesijos sutarties forma turi būti nustatoma sudarant konkretų reikalavimo perleidimo sandorį pagal jį reglamentuojančias teisės normas. Panašios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Vienoje iš nagrinėtų bylų buvo sprendžiamas klausimas ar iš statybos rangos kilusi reikalavimo perleidimo sutartis buvo galiojanti. Teismas konstatavo, jog statybos rangos sutartis nėra ta prievolė, kurios reikalavimas yra susijęs su kreditoriaus asmenybe, be to ir pačioje rangos sutartyje nebuvo numatytas draudimas perleisti reikalavimo teises, kilusias iš šios sutarties. Be to, Teismas pasisakė, jog jeigu reikalavimas yra pagrįstas sandoriu, kuris sudarytas rašytine forma, tai reikalavimo perleidimas turi būti atliktas rašytine forma. Ši nuostata turėjo būti taikoma, nes rangos sutartis buvo rašytinės formos.⁵² Pažymėtina, jog perleidžiant reikalavimo teises, susijusias su hipotekos bei įkeitimo teisiniais santykiais, tokių teisių perleidimui yra taikoma speciali procedūra, kurią reglamentuoja CK 4 knygos normos. Hipotekos bei įkeitimo reikalavimas kaip ir kitos papildomos prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonės, perleidžiant reikalavimo teisę, taip pat pereina naujam kreditoriui (CK 6.101 straipsnio 2 dalis, 6.104 straipsnio 2 dalis). Hipotekos reikalavimas yra perleidžiamas perduodant hipotekos lakštą indosamentu (hipotekos lakšto turėtojo įrašu, kuriuo hipotekos lakštas yra perduodamas kitam asmeniui). Indosamentas turi būti įrašytas hipotekos lakšte, nurodant asmenį, kuriam yra perleidžiamas hipotekos reikalavimas, pasirašomas indosanto (hipotekos lakšto turėtojo) ir įregistruojamas hipotekos registre. Iš registruoto įkeitimo atsiradusi reikalavimo teisė perleidžiama perduodant įkeitimo lakštą indosamentu ir toks reikalavimo teisės perleidimas taip pat yra registruojamas hipotekos registre. Taigi, hipoteka ir įkeitimas yra toks daiktinės teisės, kurios pereidamos kartu su reikalavimo teise, kurios įvykdymą užtikrina, yra perleidžiamos specialia tvarka ir jų perėjimas yra registruojamas ir būtent tuo jos skiriasi nuo kitų papildomų teisių, kurios naujam kreditoriui perleidžiamos kartu su iš prievolės kilusia reikalavimo teise.

Nederėtų pamiršti, jog reikalavimo teisė gali būti perleidžiama ne tik cesijos sutartimi, bet ir pereiti asmeniui pagal įstatymą. Tokią galimybę numato CK 6.101 straipsnio 4 dalis. Reikalavimo teisė asmeniui pagal įstatymą pereina universaliu juo kreditoriaus teisių perėmimo atveju, kuomet fizinis asmuo miršta ir jo teisės, kurios nėra tiesiogiai susijusios su mirusiojo asmenybe, perima paveldėtojai pagal paveldėjimo teisės normas. Universalusis teisių perėmimas yra įmanomas ir kitu atveju – reorganizavus juridinį asmenį. Tuomet jo teisės perima juridinio asmens teisių perėmėjai ir šį atvejį reglamentuoja CK 2.96 – 2.105 straipsniai. Taip pat reikalavimo teisė pereina įstatymo pagrindu ir tada, kai priimamas teismo sprendimas, kurio pagrindu kreditoriaus teisės yra perkeliamos kitam asmeniui. Tokia situacija, pavyzdžiui, yra reglamentuota CK 4.79 straipsnio 3 dalyje, kuri numato teismo sprendimo perkelti bendraturčiui pirmenybės teisės

⁵² LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 19 d. nutartis c.b. UAB „Santechnika“ vs. Kauno miesto savivaldybė, Nr. 3K-3-882/2002, kat. 33; 47.3.

įsigyti parduodamo turto, esančio bendrąja jungtine nuosavybe, dalį, jei tokio turto dalis buvo parduota pažeidžiant bendraturčio pirmenybės teisę pirkti šią turto dalį.

Reikalavimo teisė trečiajam asmeniui gali pereiti ir kitais atvejais, CK 6.101 straipsnio 4 dalis numato nebaigtinį tokių pagrindų sąrašą. Tam tikrą painiavą šioje vietoje įneša dviejų pagrindų t.y. 6.101 straipsnio 4 dalies 3 ir 4 punkto nuostatos, kurios savo esme ir prigimtimi priskirtinos subrogacijos institutui, tačiau šiam institutui reglamentuoti yra skirtas CK 6 knygos 7 skyrius. Tuomet šių subrogacijos taikymo atvejų priskyrimas įstatymo pagrindu atsirandančiai cesijai leidžia daryti išvadą, jog subrogaciją įstatymų leidėjas laiko tam tikra cesijos rūšimi, kuri nuo cesijos, kylančios sutarties pagrindu skiriasi tik tuo, kad atsiranda pagal įstatymą. Tačiau šios išvados pagrįstumu leidžia abejoti tas faktas, jog tuo pat metu subrogacijos institutas yra reglamentuojamas atskirai CK 6 knygos VII skyriuje ir teisinėje literatūroje yra laikomas atskiru asmenų pasikeitimo prievolėje būdu. Toks teisinis reglamentavimas autorės nuomone, vertintinas kaip teisinio sisteminimo klaida, kurios sprendimo ir taisymo pasiūlymai pateikiami darbo pabaigoje.

Pradinio ir naujojo kreditoriaus padėties teisinio reglamentavimo ypatumai

Kalbant apie cesijos sutarties turinį, iš šios sutarties kylančius santykius galima suskirstyti į dvi grupes: 1) santykiai, susiklostantys tarp pradinio kreditoriaus (cedento) ir naujojo kreditoriaus (cesionarijaus), tai yra santykiai tarp cesijos sutarties šalių; 2) santykiai, susiklostantys tarp cedento ir cesionarijaus iš vienos pusės, bei skolininko iš kitos. Skolininkas nėra cesijos sutarties šalis, tačiau jam cesijos startis daro tiesioginę įtaką todėl, kad skolininkas yra tas asmuo, kuris privalo patenkinti kreditoriaus reikalavimo teisę ir šią pareigą jis turi įvykdyti tinkamam kreditoriui.

Pirmiausia aptarsime santykius, susiklostančius tarp pradinio kreditoriaus (cedento) ir naujojo kreditoriaus (cesionarijaus).

Pradinis kreditorius, sudaręs cesijos sutartį su naujuoju kreditoriumi įgyja pareigą pateikti dokumentus (ar atitinkamai patvirtintas jų kopijas), patvirtinančius reikalavimo teisę, papildomas teises bei teisę į palūkanas (CK 6.104 straipsnio 1 dalis). Tuo tarpu naujasis kreditorius turi priešpriešinę teisę reikalauti, kad pradinis kreditorius perduotų jam dokumentus (ar patvirtintas jų kopijas), kurie įrodytų tiek pačios reikalavimo teisės, papildomų teisių egzistavimą, tiek patį reikalavimo perleidimo faktą. Ši cedentui nustatyta pareiga ir cesionarijaus analogiško pobūdžio teisė yra susijusi su naujojo kreditoriaus interesų apsauga, nes parėmęs reikalavimo teisę, naujasis kreditorius ją sieks įgyvendinti ir dėl šios priežasties jam būtina turėti dokumentus, pagrindžiančius ne tik paties reikalavimo perleidimo faktą, bet ir reikalavimo teisės egzistavimo pagrindą.

Tuo atveju, jei yra perduodama reikalavimo teisė, patvirtinta pareikštiniu skolos dokumentu (pavyzdžiui, pareikštiniu vekseliu arba čekiu), pradinis kreditorius privalo perduoti naujam kreditoriui tik šį pareikštinį skolos dokumentą. Skolininkas šiuo atveju privalo vykdyti prievolę asmeniui, pateikusiam pareikštinį skolos dokumentą ir neturi teisės reikšti prieštaravimų ar atsikirtimų, išskyrus reikalavimą pripažinti skolos dokumentą negaliojančiu (CK 6.104 straipsnio 5 dalis).

Kalbant apie senojo ir naujojo kreditoriaus tarpusavio santykius, ypač aktualu yra panagrinėti pradinio kreditoriaus atsakomybės ypatumus, tuo atveju, jei perleidžiama reikalavimo teisė yra negaliojanti ir naujojo kreditoriaus galimybės ginti savo pažeistas teises dėl perleistos reikalavimo teisės negaliojimo. Taigi, sudarant cesijos sutartį bei perleidžiant reikalavimo teisę, galioja bendrasis principas arba, kitaip tariant, garantija pagal įstatymą, jog reikalavimo teisė yra galiojanti. Šios sąlygos pačioje cesijos sutartyje gali ir nebūti, ji egzistuoja pagal įstatymą. Civilinis kodeksas numato, jog tuo atveju, jei pradinis kreditorius perleidžia negaliojančią reikalavimo teisę, naujasis kreditorius įgyja teisę reikalauti pripažinti reikalavimo perleidimo sutartį negaliojančia ir reikalauti iš pradinio kreditoriaus nuostolių atlyginimo. Tuo tarpu visa rizika, susijusi su perleistos reikalavimo teisės įvykdymu tenka naujam kreditoriui, nes pradinis kreditorius, perleisdamas galiojančią reikalavimo teisę, atsako tik už jos galiojimą, bet neatsako už tai, kad skolininkas įvykdys prievolę. Verta paminėti, jog įstatymas tam tikru atveju vis tik numato solidarią pradinio kreditoriaus ir skolininko atsakomybę už skolininko prievolės neįvykdymą, tačiau tik tuo atveju, jei pradinis kreditorius yra skolininko laiduotojas. Tokiu atveju santykiai tarp pradinio ir naujojo kreditoriaus yra grindžiami laidavimo teisiniais santykiais taikomomis teisės normomis.

Taip pat skiriasi pradinio kreditoriaus atsakomybės apimtis naujam kreditoriui priklausomai nuo cesijos sutarties atlygintinumo. Jei reikalavimo teisė yra perleidžiama neatlygintinai (pavyzdžiui yra dovanojama), galioja įstatymo garantija, jog perleidžiama reikalavimo teisė yra galiojanti, tačiau neatlygintinai perimdamas reikalavimo teisę, naujasis kreditorius prisiima visą riziką, susijusią su reikalavimo galiojimu, arba jau sudarydamas sutartį žinojo ar turėjo žinoti apie neapibrėžtą reikalavimo teisės pobūdį. Perleisdamas reikalavimo teisę atlygintinai, pradinis kreditorius privalo garantuoti, jog skolininkas yra mokus. Jei vis tik skolininkas nebuvo mokus jau perleidžiant reikalavimo teisę, kyla pradinio skolininko atsakomybė naujam kreditoriui dėl skolininko prievolės neįvykdymo. Šiuo atveju naujasis kreditorius turi teisę reikalauti pripažinti reikalavimo perleidimo sutartį negaliojančia ir reikalauti iš pradinio kreditoriaus nuostolių atlyginimo, tačiau tik sumokėtos pradiniam kreditoriui sumos už reikalavimo perleidimą ribose.

Skolininko padėties teisinio reglamentavimo ypatumai

Cesijos sutarties turinį, kaip jau minėta, sudaro santykiai ne tik tarp pradinio ir naujojo kreditoriaus, bet ir santykiai, susiklostantys tarp cedento ir cesionarijaus iš vienos pusės, bei skolininko iš kitos. Atsižvelgiant į tai, jog pagal bendrąjį principą, reikalavimo teisė pagal cesijos sutartį yra perleidžiama be skolininko sutikimo, išskyrus tam tikras išimtis, būtina atskirai aptarti skolininko bei pradinio kreditoriaus santykius bei skolininko ir naujojo kreditoriaus tarpusavio santykius.

Civilinis kodeksas skolininkui, kaip prievolės, tačiau ne cesijos sutarties šaliai suteikia nemažai teisių, kurios leidžia užtikrinti tinkamą skolininko interesų apsaugą. Egzistuoja bendrasis principas, jog perleidžiant reikalavimo teisę, skolininko sutikimas nėra reikalingas, tačiau apie reikalavimo perleidimą skolininką reikia informuoti. Su skolininko informavimu yra tiesiogiai susijęs tinkamas prievolės vykdymas pradiniam arba naujam kreditoriui. Įstatymas numato, jog jei apie reikalavimo perleidimą skolininkas nebuvo informuotas ir jis nežinojo arba negalėjo žinoti apie reikalavimo perleidimą, jis gali įvykdyti prievolę senajam kreditoriui ir tai bus laikoma tinkamu prievolės įvykdymu (CK 6. 106 straipsnio 1 dalis) ir tokiu atveju naujasis kreditorius nebegalės reikalauti, jog prievolė būtų vykdoma jam, nes pagal prievolių teisės normas, šioje situacijoje prievolė bus įvykdyta tinkamai ir tai lems jos pasibaigimą (CK 6.123 straipsnis). Be jokio abejonės šioje situacijoje nukenčia naujojo kreditoriaus interesai. Jie gali būti ginami taikant nepagrįsto praturtėjimo institutą reglamentuojančias normas (CK 6.237 straipsnis) ir naujasis kreditorius po to, kai skolininkas, kuris nebuvo informuotas apie reikalavimo perleidimą, įvykdo prievolę pradiniam kreditoriui, kuris neturi teisės priimti vykdymo, įgyja teisę išreikalauti prievolės įvykdymą iš pradinio kreditoriaus. Taigi, nors Civilinis kodeksas nenumato imperatyvios nuostatos dėl skolininko informavimo, tačiau to nepadaręs naujasis kreditorius prisiima visą galimų negatyvių tokio informavimo nebuvimo pasekmių riziką.

Tuo atveju, jei skolininkas nebuvo informuotas apie reikalavimo teisės perleidimą, apie šį faktą jis nežinojo ir negalėjo žinoti, o naujasis kreditorius pateikia reikalavimą vykdyti prievolę nepateikdamas atitinkamų teisės perleidimą liudijančių dokumentų arba tarp kreditorių vyksta ginčas dėl reikalavimo perleidimo galiojimo, skolininkui suteikta teisė savo pasirinkimu arba įvykdyti prievolę sumokant skolą į depozitinę sąskaitą (CK 6.106 straipsnio 3 dals), arba pasinaudoti jam priklausančia teise sustabdyti prievolės vykdymą (CK 6.46 straipsnis). Jei skolininkas vis tik nepasinaudoja nei viena iš jam suteiktų minėtų teisių ir prievolę įvykdo pasirinktam kreditoriui, skolininkui tenka su tokiu įvykdymu susijusių pasekmių rizika. Tai reiškia,

jog jei bus pripažinta, kad skolininkas prievolę įvykdė asmeniui, neturėjusiam reikalavimo teisės, tikrasis kreditorius turės teisę reikalauti, jog prievolę skolininkas vykdytų jam.

Jei apie reikalavimo perleidimą skolininkui nebuvo pranešta, o jis tai turėjo žinoti arba žinojo, privalo prievolę vykdyti naujam kreditoriui. Žinodamas apie reikalavimo perleidimą, tačiau įvykdęs prievolę senajam kreditoriui, laikoma, kad skolininkas prievolę įvykdė netinkamai ir tokiu atveju jam kyla padariniai, numatyti CK 6. 63 straipsnio 2 dalyje, tai reiškia, kad skolininkas privalės atlyginti naujam kreditoriui dėl netinkamo įvykdymo kilusius nuostolius.

Kalbant apie reikalavimo teisės perleidimo pranešimą skolininkui, būtina pažymėti, jog šio pranešimo pateikimas yra siejamas su tam tikromis reikšmingomis teisinėmis pasekmėmis tiek skolininkui, tiek pradiniam bei naujam kreditoriams. Pirmiausia, gavę skolininko sutikimą (jei jis buvo reikalingas) arba pateikę jam reikalavimo teisės perleidimą įrodantį dokumentą, tiek pradinis, tiek naujasis kreditoriai įgyja teisę panaudoti reikalavimo perleidimą tiek prieš patį skolininką, tiek prieš trečiuosius asmenis (įkaito davėją, laiduotoją bei kitus). Taip pat pranešimas apie reikalavimo teisės perleidimą yra neatšaukiamas, todėl nuo jo pateikimo skolininkui pradinis kreditorius praranda teisę reikalauti, kad skolininkas vykdytų prievolę jam. Skolininkui apie reikalavimo teisės perleidimą turi būti pranešama tuomet, kai jis tikrai įvyksta ir nebėra abejonių dėl jo galiojimo. Nuo šio momento nei pradinis, nei naujasis kreditoriai nebegali ginčyti skolininko prievolės įvykdymo ir kilus ginčams, jie apsiriboja pradinio ir naujojo kreditoriaus santykiais, tai yra jie tik tarpusavyje gali spręsti ginčus dėl to, kuris turėjo teisę priimti vykdymą (CK 6.109 straipsnio 4 dalis).

Pranešimui apie reikalavimo perleidimą nėra taikomi imperatyvūs formos reikalavimai. Tai gali būti padaryta raštu, žodžiu, naudojantis šiuolaikinėmis telekomunikacijų priemonėmis, jeigu sutartyje šalys nenustatė konkrečios pranešimo pateikimo formos.⁵³ Apie reikalavimo perleidimą skolininkui gali būti pranešama ir viešu skelbimu, kaip tai numatyto CK 1.65 straipsnio reikalavimai.

Tuo tarpu skolininkas, gavęs pranešimą apie reikalavimo perleidimą bei įsitikinęs, jog reikalavimo perleidimas įvyko, privalo vykdyti prievolę naujam kreditoriui. Tuo atveju, jei skolininkas gauna naujojo kreditoriaus reikalavimo vykdyti prievolę, jis turi teisę įsitikinti, jog naujasis kreditorius, reikalaujantis prievolės įvykdymo, yra tikrasis kreditorius, išskyrus atvejį, kuomet apie reikalavimo perleidimą skolininką informavo pradinis kreditorius. Siekdamas patvirtinti reikalavimo perleidimo faktą, naujasis kreditorius privalo pateikti skolininkui reikalavimo perleidimo sutartį bei kitus reikšmingus dokumentus, gautus iš pradinio kreditoriaus, kitaip skolininkas turi teisę sustabdyti prievolės vykdymą arba įvykdyti prievolę pradiniam kreditoriui.

⁵³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 152.

Būtina aptarti dar vieną esminį skolininko ir cesijos sutarties šalių tarpusavio santykių aspektą – skolininko gynybos priemonės reikalavimo perleidimo atvejų. Pirmoji skolininko gynybos priemonė yra teisė reikšti naujojo kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, kuriuos skolininkas turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui iki pranešimo apie reikalavimo perleidimą gavimo momento (CK 6.107 straipsnio 1 dalis). Tai bendroji taisyklė, kuri reiškia, kad reikalavimo teisės perleidimas negali įtakoti skolininko gynybos priemonių nuo pareikšto reikalavimo. Šios taisyklės išimtį numato CK 6.107 straipsnio 2 dalis, kurioje nustatyta, kad tuo atveju, kai reikalavimo teisė perleista naujam kreditoriui perduodant skolos dokumentą, skolininkas negali reikalauti pripažinti prievolės negaliojančia motyvuodamas tuo, kad ji yra apsimestinė, tariama, ar perleidimas draudžiamas, jei naujasis kreditorius to nežinojo ir negalėjo žinoti. Šiuo atveju galioja naujojo kreditoriaus sąžiningumo prezumpcija ir skolininkui tenka pareiga ją paneigti.⁵⁴

Dar viena skolininko gynybos priemonė reikalavimo perleidimo atveju yra teisė taikyti priešpriešinių reikalavimų įskaitymą (CK 6.108 straipsnis). Civilinio kodekso komentaras numato sąlygų visumą, kuriai esant skolininkas gali pasinaudoti minėta gynybos priemone gindamasis nuo naujojo kreditoriaus reikalavimo, jei jis turėjo teisę įskaityti pradinio kreditoriaus reikalavimą. Taigi, įskaitymas gali būti taikomas esant šių sąlygų visumai: 1) įskaitymo teisė yra atsirado iki skolininkui sužinant apie reikalavimo teisės perleidimą. 2) Perleidžiant reikalavimo teisę įskaitymui taikyti nebuvo pasibaigęs ieškinio senaties terminas. 3) skolininko reikalavimo teisės įgyvendinimo terminas buvo suėjęs iki pranešimo apie reikalavimo teisės perleidimą, jei skolininko reikalavimo teisė buvo terminuota. Reikalavimo teisės atidedamajam terminui suėjus po to, kai skolininkas sužinojo apie reikalavimo perleidimą, skolininkas įskaitymo teise naujojo kreditoriaus atžvilgiu pasinaudoti nebegali.⁵⁵

⁵⁴ Ten pat. P. 149

⁵⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 150.

4. Subrogacijos instituto teisinis reglamentavimas

Subrogacijos samprata

Subrogacija, panašiai kaip cesijos ir skolos perkėlimo institutai yra priskiriama singuliariniam teisių perėmimui dėl kurio įvyksta asmenų pasikeitimas prievolėje.⁵⁶ Subrogacijos atveju keičiasi aktyvioji prievolės šalis – tai yra kreditorius, kuriam reikalavimo teisė pereina įstatymo pagrindu.

Subrogacijos sąvoka Lietuvos teisinėje sistemoje yra nauja, ji atsirado tik 2000 metų Civiliniame kodekse, tačiau egzistuojantis teisinis šio instituto reglamentavimas nėra tobulas ir dėl šios priežasties tiek teorijoje, tiek praktikoje subrogacijos samprata nėra tinkamai atskleidžiama.

Civilinio kodekso 6 knygos VII skyriaus antraštė suformuluota kaip reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regresu tvarka (subrogacija). Šio skyriaus normų analizė nesuteikia pagrindo daryti išvadą, jog subrogacija ir regresu teisė yra savo teisine prigimtimi bei požymiais skirtingos teisinės konstrukcijos, nes viename skyriuje yra pateikiami tiek subrogacijos, tiek regresu teisės taikymo atvejai. Civilinio kodekso komentare teigiama: „kai regresu tvarka asmeniui pereina teisė reikalauti iš skolininko atlyginti nuostolius, kuriuos jis atlygino kreditoriui, *toks regresu teisės atsiradimo atvejis* vadinamas subrogacija.“⁵⁷ Vadinas, įstatymo leidėjas subrogaciją bei regresu teisę sutapatina ir apibrėždamas jų santykį subrogaciją laiko tam tikra ypatinga regresu teisės rūšimi. D.Ambrasienė, atskleisdama subrogacijos sampratą teigia, jog „regresą reikia suvokti plačiau nei iki šiol.“⁵⁸

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija dėl šių sąvokų tarpusavio santykio autorės buvo nagrinėta darbo pradžioje. Galima priminti, jog Teismas laikosi priešingos pozicijos nei įstatymo leidėjas. Vienoje iš nagrinėtų bylų Teismas yra pasisakęs, jog subrogacijos ir regresu teisės institutai negali būti tapatinami. Tai negali būti daroma dėl to, kad kiekvienas jų turi savitą teisinę prigimtį bei skirtingas teises konstrukcijas.

Rusų mokslininkė A. J. Ščerbakova teigia, jog apibūdinant subrogacijos ir regresu teisės santykį galima išskirti tris teisinėje literatūroje vyraujančius požiūrius:

1. Asmens, sukėlusio žalą atžvilgiu gali būti taikomas tik regresinis reikalavimas. Tai reiškia, kad draudimo teisinių santykių kontekste draudikui priklauso regresu teisė į žalą sukėlusį asmenį. Tokio požiūrio laikosi rusų mokslininkai V. I. Serebrovskis,

⁵⁶ Mikelėnas V. Prievolių teisė I dalis. Serija „Naujasis civilinis kodeksas“. Vilnius: Justitia, 2002. P.55-56.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 153.

⁵⁸ Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija. 2002. T 28 (20). P. 103

- I. B. Novickis, L. Efimova, S. Fedosovas. Šiuo atveju terminas „subrogacija“ yra apskritai nevartojamas.
2. Tretysis asmuo, įvykdęs prievolę už skolininką, įgyja atgręžtinio reikalavimo (regreso) teisę į skolininką. Tai yra laikoma subrogacija ir šio požiūrio šalininkai (E.Gendzechadze, T.Martjanova) mano, jog subrogacija yra ypatinga regreso teisės rūšis. Naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas įtvirtina šį požiūrį.
 3. Subrogacija yra savarankiškas institutas ir jį būtina skirti nuo regreso teisės. Šios pozicijos laikosi rusų mokslininkas V.A. Musinas, M.I. Vitrianskis, V. I. Sinaiskis.⁵⁹

Skirtingas mokslininkų pozicijas dėl subrogacijos ir regreso tapatumo paaiškina tai, jog iš pirmo žvilgsnio šios sąvokos yra panašios. Jas vienija tai, kad abiejų institutų atsiradimo pagrindas yra įstatymas. Taip pat abu institutai gali būti taikomi tuomet, kai tretysis asmuo įvykdo egzistuojančią prievolę. Taip pat tiek subrogacijos, tiek regreso atveju pradinis kreditorius neteka reikalavimo teisės skolininkui, tačiau regreso teisės atveju tai atsitinka todėl, kad vietoje buvusios prievolės, po jos įvykdymo atsiranda visiškai nauja, savarankiška prievolė tarp kitų šalių, o buvusi prievolė, kurioje veikė pradinis kreditorius, yra tik pagrindas atsirasti naujai regresinei prievolei. Subrogacijos atveju pirminis kreditorius pasitraukia iš prievolės ir jo vietą užima tretysis asmuo, įvykdęs prievolę pirminiam kreditoriui – tai reiškia subrogacijos atveju neatsiranda nauja prievolė, o vyksta teisių perėjimas. Teisinėje literatūroje nemažai autorių (V.V. Počiukin, V.A. Rachmilovičius, I. M. Vitrianskij, D.I. Mejeris) laikosi pozicijos, jog subrogacija ir regresas yra skirtingos sąvokos. Apibendrinus vyraujančias mokslininkų nuomones, galima būtų išskirti keletą pagrindinių regreso ir subrogacijos skirtumų, kurie leidžia atskirti šias sąvokas. Vienas iš šių skirtumų yra tai, kad regreso atveju yra išskiriamos dvi savarankiškos prievolės – pagrindinė prievolė ir nauja išvestinė (atgręžtinio reikalavimo teisė), kuri atsiranda įvykdžius pagrindinę prievolę. Tuo tarpu subrogacijos atveju yra vienintelė prievolė, kurioje vyksta kreditorių pasikeitimas, tai reiškia pradinio kreditoriaus vietą užima prievolę įvykdęs trečiasis asmuo, kuriam pereina tokios pat apimties pradinio kreditoriaus teisės, egzistavusios tuo metu, kai įvyko kreditorių pasikeitimas. Literatūroje yra išreiškiama nuomonių, jog subrogacijos draudimo teisiniuose santykiuose atveju, draudikui išmokėjęs draudimo išmoką, prievolė yra laikoma įvykdyta ir todėl baigiasi, o vietoje jos atsiranda nauja prievolė ir drauge su jos atsiradimu kyla galimybė taikyti regreso teisę. Iš tikrųjų tokiu atveju prievolė faktiškai yra įvykdyta bei yra pasibaigusi, tačiau atsižvelgiant į atsakomybės neišvengiamumo ir sukeltų nuostolių atlyginimo principą, tokia prievolė įstatymų leidėjo yra dirbtinai išsaugoma, tam, kad draudikas galėtų pasinaudoti buvusio

⁵⁹ Щербакова А. Ю. Понятие, природа и признаки суброгации, соотношение с цессией и регрессом // Буква закона. 2007. №1 С. 8-1.

kreditoriaus teisėmis.⁶⁰ Antras skirtumas tarp subrogacijos ir regreso yra tas, kad subrogacijos taikymas pasižymi dispozityvumu, nes šalys ypač draudimo teisinių santykių atveju gali sutartyje numatyti, jog subrogacijos normos nebus taikomos (ši taisyklė negalioja tuo atveju, jei žala buvo sukelta tyčia), o regreso teisės taikymas paprastai nėra pavaldus šalių valiai ir turi daugiau imperatyvų pobūdį (pavyzdžiui, CK 6.90 straipsnio 3 dalis). Trečia, kalbant apie subrogaciją draudimo teisiniuose santykiuose, būtina pabrėžti, jog šiuo atveju ieškinio senaties terminas pradedamas skaičiuoti nuo momento, kuomet draudėjas sužinojo ar turėjo sužinoti apie savo pažeistą teisę (t.y. nuo tada kai draudėjui atsiranda teisė reikalauti žalos atlyginimo iš už žalą atsakingo asmens), o pats kreditorių pasikeitimo momentas yra siejamas su draudimo išmokos išmokėjimo momentu, todėl subrogacijai kaip ir cesijai yra taikomas CK 1.128 straipsnis, kuris numato, kad prievolės asmenų pasikeitimas nepakeičia ieškinio senaties termino ir jo skaičiavimo tvarkos. Tuo tarpu regreso draudimo teisiniuose santykiuose atveju ieškinio senaties terminas yra skaičiuojamas nuo draudimo išmokos išmokėjimo (pagrindinės prievolės įvykdymo) ir tokiu atveju būtų taikoma CK 1.127 straipsnio 4 dalis, numatanti, kad iš regresinių prievolių atsirandančių reikalavimų ieškinio senaties terminas prasideda nuo pagrindinės prievolės įvykdymo momento. Ketvirta, subrogacijos atveju skolininkui išlieka tokia pat teisė gintis nuo naujojo kreditoriaus reikalavimų, kokią jis turėjo prievolėje esant senajam kreditoriui, pavyzdžiui, skolininkas gali įrodinėti, jog nėra jo kaltės dėl įvykusio eismo įvykio, kurio pagrindu draudikas draudėjui išmokėjo draudimo išmoką. Regreso teisės institutas, skirtingai nei subrogacijos, nesuteikia skolininkui teisės gintis nuo naujojo kreditoriaus reikalavimų. Penktas skirtumas pasireiškia tuo, jog jei draudėjas atsisako reikalavimo teisės į už žalą atsakingą asmenį, arba dėl draudėjo kaltės ši reikalavimo teisė tampa neįmanoma įgyvendinti, draudikas iš dalies arba visiškai atleidžiamas nuo draudimo išmokos mokėjimo arba turi teisę reikalauti grąžinti jau išmokėtą išmoką. (CK 6.1015 straipsnio 4 dalis).

Taigi, autorės nuomone, išvardintieji subrogacijos ir regreso teisės skirtumai leidžia laikyti šias teises konstrukcijas savarankiškoms. Naujajame CK regreso institutą reglamentuojančios normos yra įtvirtintos 6.114 straipsnyje, kartu su subrogaciją reglamentuojančiomis normomis. Tokia įstatymų leidėjo pozicija neabejotinai reiškia, jog subrogacija yra laikoma tam tikra ypatinga regreso teisės rūšimi, tačiau autorės nurodyti šių institutų skirtumai yra pakankami tam, jog regresas ir subrogacija, nepaisant išorinio panašumo, turi būti laikomi savarankiškais institutais, o regreso teisės normos turi būti reglamentuojamos atskirai nuo subrogacijos normų. Dabartinė situacija, kuomet regreso teisės instituto normos yra reglamentuojamos kartu su subrogacijos instituto normomis, leidžia daryti klaidingą išvadą, jog regreso atveju taip pat vyksta asmenų pasikeitimas prievolėje nors tai prieštarauja regreso teisės prigimčiai. Manytina, jog atlikus tam tikrus koregavimus naujajame CK, būtų galima išvengti nepagrįsto šių institutų tapatinimo. Štai Rusijos

⁶⁰ Дедиков С. Регресс и суброгация: опыт сравнительного анализа // Хозяйство и право. 2005. №4. С. 66.

Federacijos 1994 metais priimto Civilinio kodekso 24 skyrius vadinamas „Asmenų pasikeitimas prievolėje“ ir šio skyriaus 382 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai įtvirtinta, jog taisyklės, reglamentuojančios kreditoriaus teisių perėjimą kitam asmeniui, nėra taikomos regresiniams reikalavimams.⁶¹ Toks reglamentavimas leidžia atskirti asmenų pasikeitimo prievolėje institutą bei regreso teisės institutą ir suteikia pagrindą jas laikyti savarankiškoms teisinėmis konstrukcijomis.

Taip pat atskleidžiant subrogacijos instituto sampratą, ypač reikšminga yra aptarti subrogacijos santykį su reikalavimo perleidimu (cesija). Naujajame CK egzistuojantis teisinis reglamentavimas įneša tam tikrą painiavą, nes CK 6. 101 straipsnio 4 dalies 3 bei 4 punktai pakartoja CK 6.112 straipsnio 2 dalyje nurodytą atvejį, kuomet reikalavimo teisė pereina kitam asmeniui įstatymo pagrindu, taip pat CK specialiosios dalies 6.1015 straipsnio nuostatas. Civilinio kodekso komentaro autoriai, pateikdami CK 6.101 straipsnio 4 dalies komentarą, nurodo, jog CK 6.111-6.114 straipsniuose pateikti atvejai, kuomet reikalavimo teisė pereina kitam asmeniui ir pagal įstatymą ir tokiems reikalavimo perleidimo atvejams taikomos specialiosios taisyklės.⁶² Tokia Lietuvos įstatymų leidėjo pozicija leidžia daryti išvadą, jog Lietuvos įstatymų leidėjas subrogaciją laiko atskira specialia cesijos rūšimi. Autorės nuomone, tokia įstatymų leidėjo pozicija yra kritikuotina. Nors cesija ir subrogacija išoriškai labai panašios teisinės konstrukcijos, nes kaip teigė R. Savatje „išlieka tas pats skolininkas, tos pačios prievolių užtikrinimo priemonės, toks pats prievolės pobūdis“,⁶³ tačiau civilinės teisės teorijoje šios teisinės konstrukcijos yra atskiriamos ir laikomos savarankiškais kreditoriaus pasikeitimo prievolėje būdais. Pateiktoji įstatymų leidėjo pozicija, kuomet subrogacija yra laikoma specialiaja cesijos rūšimi ir CK 6.111-6.114 straipsniai nurodomi kaip reikalavimo teisės perėjimo atvejai, leidžia daryti klaidingą išvadą, jog net ir regreso teisė, reglamentuota CK 6.114 straipsnyje, yra specialusis reikalavimo teisės perėjimo atvejis, o tai prieštarauja regreso teisės prigimčiai vien dėl to, jog regreso teisės taikymo atveju nevyksta asmenų pasikeitimas prievolėje ir po pagrindinės prievolės įvykdymo, visuomet atsiranda nauja prievolė ir apskritai nevyksta joks teisių perleidimas. Tai dar sykį patvirtina, jog egzistuojantis teisinis reglamentavimas, kuris remiasi subrogacijos ir regreso tapatinimu bei subrogacijos laikymu specialia cesijos rūšimi, nepagrįstai susieja šiuos institutus, nors tai yra savo teisine prigimtimi ir konstrukcija skirtingi institutai, kurių taikymo specifika taip pat yra individuali.

Autorės nuomone, siekiant atskleisti subrogacijos instituto sampratą, būtina jį atriboti ne tik nuo regreso teisės instituto, bet ir nuo reikalavimo perleidimo (cesijos) instituto. Galima būtų išskirti keletą esminių cesijos ir subrogacijos institutų skirtumų, kurie padėtų atriboti šias iš pirmo žvilgsnio panašias teisines konstrukcijas:

⁶¹ Rusijos civilinio kodekso 382 straipsnis; <http://www.garweb.ru/project/law/doc/10064072/10064072-076.htm>; prisijungimo laikas 2007-10-22.

⁶² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 141-142.

⁶³ Саватъе Р. Теория обязательства. Москва: Прогресс, 1972. С. 382.

- *Atsiradimo pagrindas:* subrogacijos atveju reikalavimo teisė trečiajam asmeniui pereina pagal įstatymą, o cesijos atveju reikalavimo teisė paprastai perleidžiama sutartimi, išskyrus universaliųjų kreditorių teisių perėmimą bei kreditoriaus teisių perkėlimą kitam asmeniui teismo sprendimu. Be to, subrogacijos instituto taikymo pagrindas yra juridinių faktų visuma, pavyzdžiui, draudimo atveju tai būtų draudiminis įvykis ir išmokėta draudimo išmoka. Nesant šių juridinių faktų visumos, nebūtų pagrindo taikyti subrogacijos instituto.
- *Reikalavimo teisės apimtis:* subrogacijos atveju naujam kreditoriui perėjusios pagal įstatymą reikalavimo teisės apimtis yra ekvivalentiška įvykdytos prievolės apimčiai, tuo tarpu cesijos atveju šalys sutartyje tarpusavio susitarimu gali numatyti bet kokią reikalavimo teisės apimtį, kuri perleidžiama cesionariui pagal cesijos sutartį. Pavyzdžiui, cedentas turi reikalavimo teisę į skolininką dėl 2000 Lt skolos grąžinimo, atlygintinai perleidžia šią teisę cesionariui už 1000 Lt ir cesionarius įgyja reikalavimo teisę į skolininką, kurios dydis yra 2000 Lt. Tuo tarpu subrogacijos atveju draudikas galėtų iš už žalą atsakingo asmens tiek, kokio dydžio draudimo išmoką sumokėjo draudėjui. Taip pat cesijos sutartimi galima perleisti dalį reikalavimo, kai prievolė yra dalioji, arba būsimą reikalavimą, o subrogacijos atveju to padaryti negalima.
- *Kreditoriaus pasikeitimo prievolėje momentas:* subrogacijos atveju trečiajam asmeniui reikalavimo teisę į skolininką įstatymo pagrindu pereina tik įvykdžius prievolę pagrindiniam kreditoriui, o cesijos atveju reikalavimo teisė naujam kreditoriui gali būti perleidžiama ir neįvykdžius prievolės, kitaip tariant prievolės įvykdymo momentas cesijos atveju nėra būtina sąlyga tam, kad reikalavimo teisė būtų perleidžiama. Subrogacijos atveju trečiajam asmeniui neįvykdžius prievolės, jam negali pereiti senojo kreditoriaus reikalavimo teisė.
- *Siekiamas tikslas:* atlygintinės cesijos sutartimi cesionarius siekia įgyti reikalavimo teisę, arba cedentas ją siekia perleisti neatlygintinai – tai yra dovanoti, arba gauti tam tikrą ekvivalentą reikalavimo teisės mainų atveju. Tuo tarpu subrogacijos instituto tikslas yra kitoks – tai prievolę įvykdžiusio trečiojo asmens interesų apsauga. Šią subrogacijos funkciją išskiria ir M.I. Vitrianskij.

Taigi, nepaisant išorinio panašumo, dėl aukščiau paminėtųjų skirtumų subrogacija negali būti laikoma cesijos rūšimi, nes tai du skirtingi savo prigimtimi ir teisine konstrukcija kreditoriaus pasikeitimo prievolėje būdai.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima padaryti išvadą, jog pagal teisinę prigimtį subrogacija yra asmenų pasikeitimo prievolėje būdas, kurio metu keičiasi aktyvioji prievolės šalis -

kreditorius ir reikalavimo teisė įstatymo pagrindu pereina naujam kreditoriui įvykdytos prievolės pradiniam kreditoriui ribose, siekiant atstatyti naujojo kreditoriaus interesus, kurie buvo pažeisti dėl prievolės įvykdymo už skolininką.

Subrogacijos pagrindai ir taikymo atvejai

Civilinio kodekso 6.111 straipsnis numato du subrogacijos atsiradimo pagrindus: rašytinę sutartį bei įstatymą. Rašytinė sutartis kaip subrogacijos atsiradimo pagrindas, nurodytas CK 6.111 straipsnyje, yra nepagrįstas, nes subrogacijos teisiniai santykiai savo prigimtimi nėra sutartinio pobūdžio santykiai, jie atsiranda tik įstatymo pagrindu, siekiant išvengti nepagrįsto praturtėjimo, įgyvendinant visiško nuostolių atlyginimo principą ir ypač siekiant atkurti trečiojo asmens, įvykdžiusio prievolę kreditoriui už skolininką, materialinius interesus. Jei subrogacija kiltų sutarties pagrindu, pirmiausia, tai ją nepagrįstai sutapatintų su cesija, kurios atveju reikalavimo teisė yra perleidžiama būtent pagal sutartį. Kitas momentas, sutarties kaip subrogacijos pagrindo nurodymas, ne visuomet leistų pasiekti esminį subrogacijos esminį – tai yra užtikrinti trečiojo asmens, kuris įvykdė prievolę kreditoriui už skolininką, materialinių interesų atkūrimą ir taip būtų pirmiausia dėl to, kad sutartis išreiškia suderintą šalių valią ir bent vienai iš šalių atsisakius sudaryti sutartį, kurios pagrindu būtų taikoma subrogacija, trečiojo asmens materialinių interesų atkūrimas nebūtų tinkamai užtikrintas. Tuo tarpu įstatymas kaip subrogacijos pagrindas visais atvejais garantuoja trečiojo asmens materialinių interesų atkūrimą, trečiajam asmeniui įvykdžius prievolę kreditoriui už skolininką, taip pat užkerta kelią nepagrįstam praturtėjimui bei leidžia įgyvendinti visiško nuostolių atlyginimo principą. Atsižvelgiant į tai, galima padaryti išvadą, jog rašytinės sutarties kaip subrogacijos atsiradimo pagrindo nurodymas prieštarauja subrogacijos teisei prigimčiai ir negarantuoja subrogacijai keliamų tikslų įgyvendinimo.

Civilinis kodeksas 6.112 straipsnyje numato tam tikrus atvejus, kuomet trečiajam asmeniui, įvykdžiusiam už skolininką prievolę pradiniam kreditoriui, įstatymo pagrindu pereina pradinio kreditoriaus teisės. Minėtame straipsnyje yra išskirti keturi pagrindai, tačiau CK 6.101 straipsnio 4 dalies 3 bei 4 punktai bei CK 6.1015 straipsnis taip pat reglamentuoja subrogacijos teisinius santykius.

Bendrosios prievolių teisės normos įtvirtina bendrąją taisyklę, jog prievolę už skolininką gali įvykdyti ir kitas (trečiasis) asmuo, jei prievolės esmė nereikalauja, kad ją asmeniškai vykdytų skolininkas, arba toks vykdymas neprieštarauja kreditoriaus ir skolininko susitarimui. Ši trečiojo asmens teisė įvykdyti prievolę už skolininką yra reglamentuota CK 6.50-6.51 straipsniuose. Pagal CK 6.50 straipsnis įtvirtina prezumpciją, jog už skolininką prievolę gali įvykdyti ir kitas asmuo ir jei kreditorius atsisako priimti tokį įvykdymą iš trečiojo asmens, jam tenka pareiga įrodyti, kokiu

pagrindu skolininkas privalo vykdyti tam tikrą prievolę tik asmeniškai ir dėl kokių priežasčių trečiojo asmens prievolės įvykdymas nėra tinkamas. CK 6.50 straipsnio 2 dalis suteikia teisę skolininkui vykdyti prievolę asmeniškai kreditoriui ir prieštarauti, jog ji būtų įvykdyta trečiojo asmens. Šios prieštaravimo teisės skolininkas netenka CK 6.51 straipsnyje nurodytu atveju, kai trečiasis asmuo įvykdo prievolę už skolininką turėdamas savarankišką interesą, jog kreditoriui nukreipus išieškojimą į skolininko turtą, trečiasis asmuo gali netekti savo teisių arba jas taptų sunkiau įgyvendinti. Tokiu atveju trečiasis asmuo turi teisę įvykdyti prievolę be skolininko sutikimo ir reikalauti, kad kreditorius priimtų tokį prievolės vykdymą, o skolininkas neturi teisės reikšti prieštaravimų. Civilinio kodekso komentare nurodoma, jog trečiajam asmeniui įvykdžius prievolę už skolininką, kyla atitinkami teisiniai padariniai.⁶⁴ Tokiu atveju įvyksta subrogacija, tai yra trečiasis asmuo perima kreditoriaus teises (CK 6.112 straipsnis) ir įgyja teisę reikalauti iš skolininko įvykdyti prievolę, o skolininkas turi teisę pareikšti jo reikalavimui visus atsikirtimus, kuriuos jis būtų galėjęs panaudoti prieš pradinį kreditorių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vienoje iš sprendimų bylų nagrinėjo, ar esant iškeltai bankroto bylai, trečiasis asmuo, neatsižvelgdamas į kreditoriaus valią, gali įvykdyti prievolę už bankrutuojančią įmonę ir tapti nauju bankrutuojančios įmonės kreditoriumi. Teismas konstatavo, jog tuo atveju, kai trečiasis asmuo įvykdo prievolę už skolininką, kuriam iškelta bankroto byla, turi būti vadovaujamas ne tik CK 6.50 straipsnio bendraja norma, bet ir specialiosiomis normomis, įtvirtintomis Įmonių bankroto įstatyme, kurios įtvirtina specifinę kreditoriaus pakeitimo, trečiajam asmeniui įvykdžius prievolę už bankrutuojančią įmonę, tvarką bankroto bylose. Teisėjų kolegija rėmėsi Įmonių bankroto įstatyme įtvirtinta teisės norma, jog po bankroto bylos iškėlimo bankrutuojančiai įmonei draudžiama vykdyti visas finansines prievoles. Teisėjų kolegijos nuomone, draudimo sąvoka išreikšta neapibrėžtai, ji nėra kategoriška, todėl draudimas įvykdyti prievoles taikytinas ir trečiajam asmeniui, kai pastarasis ima vykdyti bankrutuojančios įmonės prievoles be kreditoriaus sutikimo po bankroto bylos iškėlimo. Ši norma, Teismo įsitikinimu, turi būti aiškinama su Įmonių bankroto įstatymo nuostatomis, kurios reikalauja, jog kreditorius, atsisakydamas visos ar dalies kreditoriaus reikalavimo teisių, pateiktų tokį atsisakymą teismui raštu, o teismas tai patvirtindamas turi priimti nutartį. Taip pat bankroto procese kreditorius turi teisę savo reikalavimus perleisti kitam kreditoriui ar asmeniui. Remdamasis šiomis teisės normomis, teismas padarė išvadą, jog jos nenumato trečiojo asmens teisės be kreditoriaus sutikimo perimti jo kreditorinį reikalavimą ir dėl šios priežasties trečiasis asmuo, negavęs kreditoriaus sutikimo, negalėjo įvykdyti prievolės už skolininką, kuriam jau buvo iškelta bankroto

⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 83-84.

byla. Toks prievolės įvykdymas pažeidė didžiausiojo kreditoriaus ir kitų kreditorių teisėtus interesus.⁶⁵

Taigi, CK 6.50-6.51 straipsniai reglamentuoja bendrąsias subrogacijos instituto taikymo nuostatas. Tuo tarpu 6.112 straipsnis, CK 6.101 straipsnio 4 dalies 3 bei 4 punktai, bei CK 6.1015 straipsnis apibrėžia konkrečias situacijas, kuomet taikomas subrogacijos institutas.

Civilinio kodekso 6.112 straipsnis įvardija šiuos atvejus kuomet trečiajam asmeniui, įvykdžiusiam prievolę už skolininką, įstatymo pagrindu pereina pradinio kreditoriaus reikalavimo teisė: 1) kuomet reikalavimas yra patenkinamas iš trečiojo asmens turto; 2) kai trečiasis asmuo, kurio turtas buvo įkeistas užtikrinant prievolės įvykdymą, įvykdo už skolininką prievolę; 3) trečiasis asmuo įvykdo už skolininką prievolę, kad būtų išvengta turto, nors jam nepriklausančio, arešto, jei tą turtą areštavusis asmuo prarastų į jį kokias nors savo teises; 4) skolininkas ir skolą sumokėjęs trečiasis asmuo sudaro sutartį dėl skolos sumokėjimo, jeigu apie šią sutartį kreditorius skolos mokėjimo metu žinojo arba apie ją jam buvo pranešta. Šis sąrašas nėra baigtinis ir jam būtina priskirti kituose CK straipsniuose reglamentuotus subrogacijos atvejus.

CK 6.101 straipsnio 4 dalies 3 punktas numato atvejį, kuomet skolininko laiduotojas arba įkaito davėjas, kurie nėra užtikrintos prievolės šalys, prievolę įvykdo už skolininką, o to paties straipsnio 4 dalis apibrėžia situaciją, kuomet draudimo įmonei pereina kreditoriaus teisės, susijusios su skolininku, atsakingu už draudiminį įvykį. Pastaroji situacija yra pakartotinai nurodyta CK 6.1015 straipsnyje, kuris reglamentuoja draudėjo teisių į žalos atlyginimą perėjimą draudikui.

Remdamiesi šiame darbe padaryta išvada, jog reikalavimo perleidimas (cesija) bei subrogacija yra atskiri asmenų pasikeitimo prievolėje būdai bei savarankiškos teisinės konstrukcijos, manytume, jog būtų tikslinga 6.101 straipsnio 4 dalies 3 bei 4 punktus, reglamentuojančius konkrečius subrogacijos taikymo atvejus, perkelti į 6.112 straipsnį bei atitinkamai pakeisti 6.101 straipsnio 4 dalies pavadinimą formuluojant jį „Kreditoriaus teisės kitam asmeniui įstatymo pagrindu pereina šiais atvejais“. Taip pat remdamiesi padaryta išvada, jog regreso teisė ir subrogacija nėra tapačios sąvokos, turėtume pakeisti Civilinio kodekso VII skyriuje vartojamą sąvoką „reikalavimo parėjimas trečiajam asmeniui regreso tvarka“ sąvoka „reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui įstatymo pagrindu (subrogacija)“ bei iš šio skyriaus pašalinti 6.114 straipsnį, kuris reglamentuoja regreso teisės institutą. Taip pat 6.111 straipsnyje numatyti, jog reikalavimas trečiajam asmeniui, įvykdžiusiam prievolę už skolininką, pereina tik įstatymo pagrindu. Autorės nuomone, tokie Civilinio kodekso pakeitimai leistų įtvirtinti subrogaciją, kaip savarankišką institutą, atskirą asmenų pasikeitimo prievolėje būdą ir įneštų tam tikrą subrogacijos

⁶⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis c.b. AB „SEB Vilniaus bankas“ v. AB „Ekinsta“, Nr. 3K-3-583/2005, kat. 126.5; 37

instituto reglamentavimo teisinį aiškumą bei būtų išvengta jo tapatinimo su regresu teise arba sąsajų su reikalavimo perleidimu (cesija).

Kaip jau buvo minėta, vienas iš konkrečių subrogacijos instituto taikymo atvejų yra subrogacija draudimo teisiniuose santykiuose. Manytume, tai, jog CK 6.1015 straipsnis pavadintas „draudėjo teisių žalos atlyginimą perėjimas draudikui (subrogacija)“ yra leistinas atsižvelgiant į tai, jog praktikoje šis subrogacijos instituto taikymo atvejis yra sutinkamas dažniausiai, o ir pats subrogacijos institutas sparčiausiai vystėsi būtent draudimo teisių santykių srityje. Taip pat būtina pažymėti, jog draudimo srityje, atsižvelgiant į šios srities specifiką, subrogacijai taikomi tam tikri apribojimai. CK 6.1015 straipsnio 1 dalis numato, jog subrogacija yra netaikoma draudimo nuo nelaimingų atsitikimų, draudimo ligos atveju, civilinės atsakomybės draudimo atveju ir kitais įstatymų nustatytais atvejais. Taip pat draudimo sutartyje šalys gali numatyti subrogacijos netaikymo sąlygą, tačiau ši nuostata yra netaikoma tais atvejais, kuomet už žalą atsakingas asmuo šią žalą sukėlė tyčia. Taigi, draudimo teisiniuose santykiuose subrogacijos taikymas nėra imperatyvus pobūdžio. Dėl subrogacijos taikymo draudimo teisiniuose santykiuose specifikos yra pasisakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Vienoje iš nagrinėtų bylų teisėjų kolegija pažymėjo, jog taikant subrogaciją civilinės atsakomybės draudimo atveju yra galimi du variantai:

1) Kai draudėjas ir atsakingas už žalą asmuo yra tas pats arba yra apdrausta netiesioginė civilinė atsakomybė (pavyzdžiui, CK 6.246 straipsnio 2 dalis). Čia subrogacija negalima pagal CK 6.1015 straipsnio 1 dalį. Tokiu atveju draudimo apsauga galioja interesui, kuris apdraustas pagal draudimo sutartį. Tokiais atvejais draudėjas kaip tik ir draudžiasi nuo to, kad įvykus draudiminiam įvykiui neturėtų nuostolių atlygindamas žalą, padarytą trečiajam asmeniui, arba, pavyzdžiui, draudikas, apdraudęs darbdavio civilinę atsakomybę, neįgytų teisės reikalauti išmokėtų sumų iš darbdavio darbuotojų, t. y. draudėjas, apdrausdamas savo civilinę atsakomybę, kartu apdraudžia ir asmenis, už kurių veiksmus jis yra atsakingas. Tokiu atveju draudiko, išmokėjusio draudimo išmoką, atgręžtinio reikalavimo teisė į draudėją arba jo apdraustus asmenis padarytų civilinės atsakomybės draudimą beprasmį. Taigi CK 6.1015 straipsnio 1 dalyje nustatytos taisyklės dėl subrogacijos negalimumo civilinės atsakomybės draudimo atveju taikytinos tik draudimo bendrovių, išmokėjusių išmokas pagal civilinės atsakomybės draudimą, subrogaciniais reikalavimams draudėjui (naudos gavėjui);

2) kitokia situacija yra tuo atveju, jei civilinės atsakomybės draudėjas ir atsakingas už žalą asmuo yra skirtingi, draudėjas yra apdraudęs tik savo, bet nėra apdraudęs už žalą atsakingo asmens civilinės atsakomybės, t. y. draudimo apsauga galioja tik dėl draudėjo, bet ne dėl žalą padariusio asmens. Tada draudikas, atlyginęs žalą už savo draudėją, įgyja reikalavimo teisę į žalą padariusį

asmenį, o jei šis yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę (savo interesą) – solidariai į tą asmenį ir jo draudiką.⁶⁶

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, būtina pabrėžti, jog egzistuoja bendroji taisyklė, kuri suteikia teisę trečiajam asmeniui įvykdyti prievolę už skolininką ir remiantis įstatymo nuostatomis įgyti subrogacinius reikalavimus skolininko atžvilgiu. Šios taisyklės įgyvendinimo apribojimai gali išplaukti iš prievolės esmės, kuri reikalauja asmeninio prievolės įvykdymo arba siekiant apsaugoti kreditoriaus arba skolininko teisėtus interesus. Konkrečius subrogacijos taikymo atvejus numato civilinio kodekso bendrosios bei specialiosios dalių normos.

Subrogacijos proceso dalyvių teisinės padėties ypatumai

Kalbant apie subrogacijos procesą, būtina pabrėžti, jog šiame procese susiklosto teisiniai santykiai tarp trijų subjektų: 1) trečiasis asmuo; 2) skolininkas; 3) kreditorius. Kiekvienas iš šių subjektų turi skirtingus tikslus ir dėl šios priežasties subrogacijos institutas kiekvienam iš jų įgyja skirtingą reikšmę.

Pirmiausia, trečiajam asmeniui, įvykdžiusiam prievolę už skolininką, subrogacija yra ta priemonė, kuri leidžia trečiajam asmeniui kompensuoti turėtas išlaidas, kurias jis patyrė vykdydamas prievolę už skolininką. Taigi, trečiojo asmens atžvilgiu subrogacija atlieka kompensacinę funkciją.

Rusų mokslininkas V. I. Serebrovskis, kalbėdamas apie draudiką, kuris draudiminio įvykio atveju išmoka draudimo išmoką, taigi veikia kaip trečiasis asmuo, vykdomas prievolę kreditoriui (draudėjui) už skolininką (žalą atsakingą asmenį), teigia, jog: „subrogaciniai draudiko reikalavimai negali būti pateisinami todėl, kad draudikas prisiimdamas riziką, gauna už tai draudimo įmokas. Įgyvendindamas subrogacinius reikalavimus už žalą atsakingo asmens atžvilgiu, draudikas įgyja teisę gauti daugiau, nei yra sumokėjęs draudėjui“.⁶⁷ Teisinėje literatūroje kyla nemažai diskusijų, ar subrogacijos instituto normos draudimo teisiniuose santykiuose neprieštarauja pačiai draudimo esmei, kuri yra rizika paremta veiklos rūšis. Draudikas, išmokėjęs draudimo išmoką draudėjui draudiminio įvykio atveju, pasinaudodamas subrogacijos institutu įgyja teisę susigrąžinti išmokėtas sumas išieškodamas jas iš už žalą atsakingo asmens, taigi veikia tarsi išvengdamas rizikos netekti turimų lėšų, tačiau tai prieštarautų draudimo prigimčiai, kurios esminis bruožas yra veikimas rizikos pagrindu. Iš tikrųjų tokios teorinės diskusijos yra pagrįstos, tačiau jei žvelgtume į subrogacijos instituto praktinį taikymą, tai panašūs svarstymai nėra pagrįsti. Tai lemia tos aplinkybės, jog už žalą

⁶⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis c.b. AB „Lietuvos draudimas“ vs. UAB „ERGO Lietuva“, UAB „Ritranspeda“, Nr. 3K-3-503/2005, kat. 37; 38; 73.2.6.1

⁶⁷ Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву. Москва: Статут (в серии „Классика российской цивилистики“), 1997. С. 548.

atsakingas asmuo gali būti nežinomas, nepavyksta įrodyti jo kaltės, teismas sumažina draudiko subrogacinius reikalavimus, todėl tvirtinti, jog visais atvejais draudikas iš už žalą atsakingo asmens susigražina ekvivalentiškas sumas toms, kurias išmokėjo draudėjui, nėra pagrindo. Dėl šios priežasties subrogacijos instituto taikymas draudimo teisiniuose santykiuose neprieštarauja jų prigimčiai. Be to apie tai liudija ir apribojimai, numatyti įstatyme, kuomet subrogacija apskritai negalima, taigi išmokėjęs draudimo išmokas, draudikas apskritai nebegali jų susigražinti ir tai yra jo veikimo rizikos pagrindu įrodymas.

Aptariant skolininko padėtį subrogacijos taikymo procese, būtina pažymėti, jog šio subjekto atžvilgiu subrogacijos instituto pagalba yra įgyvendinami auklėjamieji tikslai, kuriuos kai kurie autoriai laiko esminiais subrogacijos draudimo teisiniuose santykiuose tikslais. Rusų mokslininkas V. A. Musin teigia, jog nuostoliai, kuriuos sukėlė teisės pažeidėjas, nesvarbu, kieno jie buvo atlyginti nukentėjusiajam, galiausiai turi atsispindėti teisės pažeidėjo turtinių interesų sferoje. Dėl šios priežasties draudikas, atlyginęs draudėjo patirtus nuostolius, tarsi susikeičia su draudėju vietomis ir tokiu būdu gauna patirtųjų nuostolių atlyginimą. Be to, dažnai kalbant apie subrogacijos institutą, yra minimas ir skolininko atsakomybės neišvengiamumo bei visiško nuostolių atlyginimo principas. Taigi, subrogacijos institutas iš esmės veikia skolininko elgesį ateityje, skatindamas jį veikti apdairiai, tačiau ši funkcija yra labiau būdinga draudimo teisiniams santykiams.

Kalbėdamas apie kreditoriaus padėtį subrogacijos atveju, M. I. Braginskis pabrėžia: „subrogacija leidžia išvengti situacijos, kuri draudimo atveju galėtų būti pagrindas atsirasti nepagrįstam draudėjo (kreditoriaus) praturtėjimui. Tai lemia ta aplinkybė, jog žuvus ar apgadinus draudėjo turtą, kuriam galioja draudiminė apsauga, draudėjas įgytą teisę reikalauti nuostolių atlyginimo tiek iš už žalą atsakingo asmens, tiek iš draudėjo. Tokia situacija sudarytų pagrindą draudėjui gauti dvigubą žalos atlyginimą.“⁶⁸ Gavęs draudimo išmoką, draudėjas savo reikalavimo teises į už žalą atsakingą asmenį perleidžia draudikui, todėl nepagrįstam praturtėjimui yra užkertamas kelias. Taigi, nepagrįsto praturtėjimo išvengimas yra dar vienas iš subrogacijos tikslų, kuris reikšmingas kreditoriaus atžvilgiu.

Tokiu būdu, kiekvieno iš subrogacijos procese dalyvaujančių subjektų atžvilgiu yra realizuojamas skirtingas subrogacijos tikslas. Pavyzdžiui, draudikui (trečiajam asmeniui) subrogacija leidžia sumažinti jo vykdomos veiklos nuostolingumą. Skolininko arba už žalą atsakingo asmens draudimo teisiniuose santykiuose atžvilgiu subrogacija leidžia įgyvendinti drausminantį, auklėjantį poveikį. Kreditoriaus atžvilgiu subrogacija veikia kaip priemonė, kuri užkerta kelią nepagrįstam praturtėjimui, neleisdama gauti dvigubo prievolės įvykdymo tiek iš skolininko, tiek iš trečiojo asmens. Apibendrinami galime teigti, jog subrogacija yra ta teisinė priemonė, kuri leidžia atkurti trečiojo asmens materialinius interesus, kurie buvo pažeisti dėl šio

⁶⁸ Брагинский М. И. Договор страхования. Москва: Статут, 2000. С. 150

asmens prievolės įvykdymo kreditoriui už skolininką, o skolininkui neleidžia išvengti poveikio jo turtingiems interesams dėl to, kad prievolę kreditoriui įvykdė ne jis pats, o už jį tai padarė trečiasis asmuo.

Darbo išvados, rezultatai, pasiūlymai

1. Asmenų pasikeitimas prievolėje, kuomet keičiasi aktyvioji prievolės šalis (kreditorius) galimas dviem būdais – reikalavimo perleidimu (cesija) ir subrogacija. Reikalavimo perleidimas (cesija) apibūdinama kaip susitarimas tarp senojo ir naujojo kreditoriaus, kurio pagrindu naujam kreditoriui perleidžiama reikalavimo teisė skolininkui dėl prievolės įvykdymo ir pastarasis įgyja senojo kreditoriaus teises ir užima jo vietą prievolėje. Subrogacija – tai reikalavimo teisės įstatymo pagrindu perėjimas trečiajam asmeniui įvykdytos prievolės pradiniam kreditoriui už skolininką ribose, siekiant atstatyti trečiojo asmens interesus, kurie buvo pažeisti dėl prievolės įvykdymo už skolininką.

2. Reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutai į šiuolaikinės civilinės teisės sistemą yra atėję iš Senovės Romos teisės. Dėl vyravusio asmeninio prievolės pobūdžio, reikalavimo teisės perleidimas buvo ribotas ir galimas tik taikant procesinio atstovavimo institutą. Subrogacijos teisinė prigimtis buvo siejama su restitucija ir nepagrįstu praturtėjimu, todėl subrogacijos tikslas buvo įvardijamas kaip restitucijos trišaliuose teisiniuose santykiuose įvykdymas, kad viena šių santykių šalis negalėtų nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita.

3. Civilinės teisės teorijoje vyksta diskusijos dėl reikalavimo perleidimo (cesijos) abstraktumo ar kauzalumo. Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuojantis reikalavimo perleidimo instituto teisinis reglamentavimas leidžia cesiją laikyti kauzaliu sandoriu, nes reikalavimo teisės, perleistos cesijos sutartimi, galiojimui tiesioginę įtaką daro teisinis sandorio pagrindas, tai yra pagrindinis sandoris, iš kurio kyla reikalavimo teisė bei pradiniai pirminio kreditoriaus bei skolininko santykiai, susiklostę pagrindinio sandorio pagrindu.

4. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs reikalavimo perleidimo teisinių santykių teisėtumo vertinimo sistemą. Teismas išskiria šiuos reikalavimo perleidimo aspektus: 1) prievolę, iš kurios atsirado teisės, esančios reikalavimo perleidimo dalyku; 2) sandorį, kurio pagrindu pradinis kreditorius perduoda naujam kreditoriui reikalavimo teisę reikalavimo perleidimo forma (reikalavimo pagrindą); 3) patį reikalavimo perleidimo (cesijos) sandorį, kuriuo perleidžiama reikalavimo teisė (atsisakoma reikalavimo teisės).

5. Reikalavimo perleidimas bei subrogacija yra savitos prigimties savarankiškos teisinės konstrukcijos bei du atskiri asmenų pasikeitimo prievolėje būdai. Šių institutų skirtumus lemia skirtingas jų atsiradimo pagrindas (sutartis bei įstatymas), perleidžiamos reikalavimo teisės apimtis, skirtingas aktyviosios prievolės šalies (kreditoriaus) pasikeitimo prievolėje momentas bei skirtingi šių institutų taikymo tikslai.

6. Reikalavimo perleidimo (cesijos) esminis tikslas, kurio siekia šios sutarties šalys yra reikalavimo teisės perleidimas (atlygintinai arba neatlygintinai) ir šios reikalavimo teisės įgijimas. Subrogacijos pagrindinis tikslas yra atkurti trečiojo asmens, įvykdžiusio prievolę kreditoriui už skolininką, materialinių interesų pusiausvyrą. Kiti subrogacijos tikslai, ypač ryškūs draudimo teisinių santykių kontekste yra skolininko atsakomybės neišvengiamumas, visiško nuostolių atlyginimo principas ir nepagrįsto praturtėjimo išvengimo principas.

7. Civiliniame kodekse subrogacija yra įvardijama kaip „reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regreso tvarka“ ir įstatymų leidėjo laikoma atskiru regreso teisės taikymo atveju, tačiau subrogacija bei regreso teisė laikytini skirtingais teisiniais institutais. Esminis skirtumas tarp jų yra tai, kad regreso atveju neįvyksta asmenų pasikeitimas prievolėje, išvestinė regresinė prievolė atsiranda tik įvykdžius pagrindinę prievolę, tuo tarpu subrogacijos atveju egzistuoja vienintelė prievolė, kurioje vyksta asmenų pasikeitimas - pradinio kreditoriaus vietą užima prievolę už skolininką pradiniam kreditoriui įvykdęs trečiasis asmuo, kuris įstatymo pagrindu perima pradinio kreditoriaus teises.

8. Subrogacijos instituto teisinė prigimtis ryškiausiai atsiskleidžia draudimo teisinių santykių kontekste. Čia subrogacija yra apibūdinama kaip reikalavimo teisės perėjimas draudikui, išmokėjusiam draudimo išmoką, reikalauti kompensacijos iš trečiojo asmens, atsakingo už žalą, sukeltą draudėjui. Nors draudimo srityje subrogacijos praktinis taikymas pasitaiko dažniausiai, tačiau CK 6.112 straipsnis, 6.101 straipsnio 4 dalies 3 punktas numato ir kitus subrogacijos instituto taikymo atvejus.

9. Civilinio kodekso 1.128 straipsnyje numatytas ieškinio senaties termino skaičiavimo taisyklės, nustatančios, jog asmenų pasikeitimas prievolėje nepakeičia ieškinio senaties termino skaičiavimo tvarkos, yra taikomas reikalavimo perleidimui (cesijai) ir subrogacijai. Tuo tarpu Civilinio kodekso 1.127 straipsnio 4 dalis, nustatanti, jog iš regresinių prievolių atsirandančių reikalavimų ieškinio senaties terminas prasideda nuo pagrindinės prievolės įvykdymo momento, taikoma regreso teisės institutui, o subrogacijai netaikoma.

Pasiūlymai

1. Pakeisti CK 6.101 straipsnio 4 dalies pavadinimą ir suformuluoti jį taip: „Kreditoriaus teisės kitam asmeniui įstatymo pagrindu pereina šiais atvejais:“
2. Pakeisti 6.101 straipsnio 4 dalies 4 punkte numatyto subrogacijos taikymo atvejo formuluotę ir šį punktą išdėstyti taip: „kai draudimo įmonei, išmokėjusiai draudėjui draudimo išmoką, pereina kreditoriaus teisės, susijusios su skolininku, atsakingu už draudiminį įvykį“.
3. CK 6.101 straipsnio 4 dalies 3 bei 4 punktuose numatytus subrogacijos taikymo atvejus perkelti ir jais papildyti CK 6.112 straipsnį, kuris reglamentuoja subrogacijos teisinius santykius.
4. Pakeisti Civilinio kodekso VII skyriuje vartojamą sąvoką „reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regresu tvarka (subrogacija)“ sąvoka „reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui įstatymo pagrindu (subrogacija)“.
5. Iš Civilinio kodekso VII skyriaus pašalinti 6.114 straipsnį, kuris reglamentuoja regresu teisės institutą ir regresu teisės instituto normas reglamentuoti atskirame Civilinio kodekso skyriuje.
6. CK 6.111 straipsnyje numatyti, jog reikalavimas trečiajam asmeniui, įvykdžiusiam kreditoriui prievolę už skolininką, pereina tik įstatymo pagrindu.

Autorės nuomone, tokie Civilinio kodekso pakeitimai leistų įtvirtinti subrogaciją, kaip savarankišką institutą, atskirą asmenų pasikeitimo prievolėje būdą ir įneštų tam tikrą subrogacijos instituto reglamentavimo teisinį aiškumą bei būtų išvengta jo tapatinimo su regresu teise arba sąsajų su reikalavimo perleidimu (cesija).

Literatūra

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas ir įsigaliojęs nuo 1965 m. sausio 1 d.// Valstybės žinios. 1964, Nr.19 - 138.
3. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74- 2262.
4. Rusijos civilinio kodekso 382 straipsnis;
<http://www.garweb.ru/project/law/doc/10064072/10064072-076.htm> ; prisijungimo laikas 2007-10-22.
5. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-851.
6. Lietuvos Respublikos Draudimo įstatymas //Valstybės žinios. 2003, Nr. [94-4246](#)
7. Lietuvos Respublikos Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 61-2340

Specialioji literatūra ir kitos publikacijos

1. Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
2. Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija. 2002. T 28 (20).
3. General principles of insurance law // Materials University of the Witwatersrand. School of economic and business sciences (Buse 221). Insurance and risk management IIA Course notes.
4. Gregory R. Veal. Subrogation: the duties and obligations of the insured and rights of the insurer revisited. Aba Tort & insurance law journal (Fall 1992).
5. Guptor M. Kaip perleisti reikalavimą – cesija ar faktoringu? // Juristas. 2004, Nr. 10.
6. Juodka R. Perku...hipoteką. // Juristas. 2003, Nr. 1.
7. Klein G. Dictionary of banking. – Pitman publishing , 1994
8. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003.
9. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.
10. LTSR Civilinio kodekso komentaras / ats. red. Žeruolis J., Čapskis M. Vilnius: Mintis, 1976.
11. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Serija „Naujasis civilinis kodeksas“. Vilnius: Justitia, 2002.
12. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999.
13. O' Brien John J. The origins of subrogation/O'Brien & Hennesy education series topic // <http://www.subrogation.net/edu/edu1.doc>; prisijungimo laikas 2007-10-09.
14. Papijanc V. Reikalavimo perleidimas ir skolos perkėlimas // Vadovo pasaulis. 2002, Nr. 7-8.
15. Skibarkienė Ž. Reikalavimo perleidimas ir faktoringas // Jurisprudencija. 2004, T 55 (47).
16. Stanislovaitis R. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005.
17. Tarptautinių žodžių žodynas. Trečiasis leidimas. Vilnius: Alma litera, 2004.
18. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.
19. Zweigert K., Kotz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
20. Žeruolis J. Vėlyvis S. ir kt. Tarybinė civilinė teisė. I dalis. Vilnius: Mintis, 1975.
21. Байбак В. В. Обязательственное требование как объект гражданского оборота. Москва: Статут, 2005.

22. Баскакова М. А. Толковый юридический словарь: право и бизнес (русско-английский англо-русский) - Издание восьмое – Москва: Финансы и статистика, 2000.
23. Белов В. А. Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщение российской судебной практики. Москва: АО Центр ЮрИнФор, 2002.
24. Брагинский М.И. Витрианский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. Москва: Статут, 1997.
25. Брагинский М.И. Витрианский В.В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. Москва: Статут, 1997.
26. Брагинский М. И. Договор страхования. Москва: Статут, 2000.
27. Дедиков С. Регресс и суброгация: опыт сравнительного анализа // Хозяйство и право. 2005, №4.
28. Ефимова Л. Г. Проблемы правового регулирования договора Финансирования под уступку денежного требования // Банковское право. “Юрист”. 1994, № 4.
29. Новицкий И. Б. Римское право. Москва: (ассоциация “ Гуманитарное знание”) Теис, 2002.
30. Новицкий И. Б., Лунц Л. А. Общее учение об обязательстве. Москва. 1950.
31. Победоносцев П. К. Курс гражданского права. Москва: Зерцало, 2003.
32. Покровский И.А. История Римского Права. Издание 3-е, исправленное и дополненное // <http://www.allpravo.ru/library/doc2527p/instrum3503/item3624.html>; prisijungimo laikas 2007-10-09
33. Почуйкин В.В. Уступка права требования: основные проблемы применения в современном гражданском праве России. Москва: Статут, 2005.
34. Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву. Москва: Статут (в серии “Классика российской цивилистики”), 1997.
35. Саватье Р. Теория обязательства. Москва: Прогресс, 1972.
36. Щербакова А. Ю. Понятие, природа и признаки суброгации, соотношение с цесией и регрессом // Буква закона. 2007, №1.

Teismų praktika

1. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis c.b. AB „Lietuvos draudimas“ vs. UAB „ERGO Lietuva“, UAB „Ritranspeda“, Nr. 3K-3-503/2005, kat. 37; 38; 73.2.6.1
2. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis c.b. AB „SEB Vilniaus bankas“ v. AB „Ekinsta“, Nr. 3K-3-583/2005, kat. 126.5; 37.
3. Curtis Lee Franklin. Jr. v. Healthsource of Arkansas (96-116. S. W. 2d)//Supreme Court of Arkansas Opinion delivered April 21, 1997 // www.findlaw.com; prisijungimo laikas 2007-10-18.
4. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. spalio 28 d. nutartis c.b. R.Lisausko IĮ vs. AB „Daisotra“, Nr. 3K-3-1255/2002, kat. 33; 67
5. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 19 d. nutartis c.b. UAB „Santechnika“ vs. Kauno miesto savivaldybė, Nr. 3K-3-882/2002, kat. 33; 47.3.

Santrauka

Pagrindinės sąvokos: reikalavimo perleidimas, cesija, subrogacija, cesionarijus, cedentas, asmenų pasikeitimas prievolėje, regreso teisė.

Magistro baigiamajame darbe yra nagrinėjami du asmenų pasikeitimo prievolėje būdai – reikalavimo perleidimas (cesija) ir subrogacija. Pateikiama reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutų istorinio atsiradimo Senovės Romoje apžvalga, analizuojamos reikalavimo perleidimo ir subrogacijos sąvokos bei šių institutų teisinė prigimtis Lietuvos bei užsienio civilinės teisės sistemose. Autorė detaliai nagrinėja reikalavimo perleidimo (cesijos) bei subrogacijos institutus, atskleidžia esmines šių institutų sampratos problemas bei prievolės šalių teisinės padėties reglamentavimo ypatumus.

Darbe taip pat skiriama nemažai dėmesio santykio tarp reikalavimo perleidimo (cesijos) ir subrogacijos nustatymui. 2000 m. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintas subrogacijos teisinis reglamentavimas suponuoja išvadą, jog subrogacija yra atskira reikalavimo perleidimo rūšis. Darbe autorė suformuluoja kriterijus, kurie padeda atskirti reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutus ir laikyti juos dviem savarankiškais asmenų pasikeitimo prievolėje būdais. Atsižvelgiant į tai, kad subrogacija 2000 m. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra reglamentuota kaip ypatinga regreso teisės rūšis, tačiau tuo pačiu tai yra atskiras asmenų pasikeitimo prievolėje būdas, todėl autorė pateikia kriterijus, kurių pagrindu yra atskiriama subrogacija bei regreso teisė. Darbe taip pat pateikiami praktiniai autorės pasiūlymai, skirti galiojančių teisės aktų tobulinimui, atsižvelgiant į darbe suformuluotas išvadas.

Summary

Keywords: assignment of claim, cession, subrogation, change of persons in an obligation, cessionary, cedent, the right of regress.

Master's final thesis is devoted to the analysis of two different ways of change of persons in an obligation – assignment of claim (cession) and subrogation. The author puts through the review of the historical development of the institutes of cession and subrogation since the times of Roman law, analyses the conceptions of assignment of claim and subrogation and legal nature of these institutes in the legal system of Lithuania and other foreign countries. The author thoroughly researches the institutes of assignment of claim (cession) and subrogation, points out the main problems arising in the field of conception of these institutes and approaches to the peculiarities of the legal position of persons in an obligation.

This Thesis at large scale approaches to detection of the relation between assignment of claim (cession) and subrogation. The legal regulation of subrogation, provided in the Civil code of the Republic of Lithuania, supposes the conclusion that subrogation is a particular kind of assignment of claim. The Author formulates criteria which help to separate the institutes of assignment of claim and subrogation and allows to treat them as two separate ways of change of persons in an obligation. The legal regulation, provided in the Civil Code of the Republic of Lithuania, treats subrogation as a particular kind of the right of regress but subrogation at the same time is a separate way of change of persons in an obligation and due to this situation the author provides the criteria in order to separate subrogation and the right of regress. Master's final thesis also contains practical offers for improvement of Civil Code of the Republic of Lithuania according to the conclusions drawn in the Thesis.